

SAŽETAK

IZVJEŠĆE O RADU ZA 2017.

Zagreb, ožujak 2018. godine

PRAVOBRANITELJICA
ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA

SAŽETAK	1
I. POKAZATELJI O RADU PRAVOBRANITELJICE ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA U 2017. GODINI	1
2.1. Zaključno razmatranje.....	2
II. ANALIZA PO PODRUČJIMA.....	3
1 ZAPOŠLJAVANJE I RAD.....	3
1.1. Tržište rada – trendovi koji zaslužuju posebnu pozornost	3
1.1.1. Niska stopa radne aktivnosti žena	3
1.1.2. Trendovi vezani uz nejednak položaj žena i muškaraca u pogledu pristupa prilikama zapošljavanja	4
1.1.3. Rodno uvjetovana segregacija tržišta rada	4
1.1.4. Načelo jednake naknade za rad jednake vrijednosti – jaz u plaćama.....	5
1.1.5. Trendovi koji dodatno pridonose neravnopravnosti spolova na tržištu rada.....	5
1.1.6. Zaključno razmatranje i preporuke.....	5
1.1.7. Demografska politika i aktivnosti Pravobraniteljice.....	6
1.2. DISKRIMINACIJA PRI ZAPOŠLJAVANJU I RADU	6
1.2.2. Postupci mirenja.....	6
1.3. Spolno uznemiravanje na području zapošljavanja i rada	7
1.3.2. Pravobraniteljica – miješanje u parnice	7
1.4. PROJEKTI EUROPSKE UNIJE	7
1.4.1. EU-projekt: „Prema stvarnoj ravnopravnosti muškaraca i žena: usklađivanje profesionalnog i obiteljskog života“.....	7
1.4.2. PUBLIKACIJA ISTRAŽIVANJA „Utjecaj rodne podjele obiteljskih obaveza i kućanskih poslova na profesionalni život zaposlenih žena“	8
1.4.3. ISTRAŽIVANJE „Posao ili obitelj? Uloga i važnost politika usklađivanja obiteljskih obaveza i plaćenog rada“	8
1.4.4. EU-projekt „Izgradnja učinkovitije zaštite: promjena sustava za borbu protiv nasilja prema ženama“	8
1.5. RODILJNE I RODITELJSKE POTPORE.....	9
1.5.1. ANALIZA korištenja roditeljskih potpora - po spolu	9
1.6. Smjernice za razvoj i provedbu aktivne politike zapošljavanja u RH, 2015.-2017., analiza provedbe u 2017.	9
2 OBITELJ.....	10
2.1. Nasilje u obitelji.....	10
2.1.1. Prekršajna djela obiteljskog nasilja	10
2.1.2. Kaznena djela nasilja u obitelji/među bliskim osobama	10
2.1.3. Femicid	11
2.1.4. Problemi koji traju i 'novi trendovi'	11
2.1.5. Postupanje policije i pravosuđa prema žrtvama nasilja u obitelji.....	11
2.1.6. Postupanje centara za socijalnu skrb prema žrtvama nasilja u obitelji.....	11
2.2. DRUGI OBLICI NASILJA	11
2.2.1. Partnersko nasilje	11
2.2.2. Silovanje.....	12
2.3. RODITELJSKA SKRB.....	12
2.4. PROVEDBA NACIONALNE STRATEGIJE ZAŠTITE OD NASILJA U OBITELJI, 2017.-2022.....	12

2.5. PROVEDBA PROTOKOLA O POSTUPANJU U SLUČAJU NASILJA U OBITELJI.....	13
2.5.1. Koordinator/ce za ravnopravnost spolova.....	13
2.5.2. Županijska povjerenstva za ravnopravnost spolova.....	13
2.6. Radna skupina za ratifikaciju Istanbulske konvencije	13
3 SPOLNE I RODNE MANJINE	14
3.1. PRAVNA OSNOVA I OCJENA STANJA.....	14
3.1.1. Provedba odredaba Zakona o životnom partnerstvu osoba istog spola.....	14
3.1.2. Fizički integritet i kaznena djela motivirana mržnjom	14
3.1.3. Sloboda okupljanja i izražavanja	14
3.1.4. Tržište rada i tržišni pristup uslugama i dobrima.....	14
3.1.5. Zaključna razmatranja i preporuke	15
3.2. PROBLEMI RODNO-DISFORIČNIH OSOBA	15
4 RIZICI VIŠESTRUKI DISKRIMINACIJE I POSEBNO OSJETLJIVE	
DRUŠTVENE SKUPINE.....	15
4.1. ŽENE U RURALNIM PODRUČJIMA	15
4.2. ŽENE S INVALIDITETOM	16
4.3. ŽENE PRIPADNICE NACIONALNIH MANJINA.....	16
4.4. ŽRTVE SEKSUALNOG NASILJA U DOMOVINSKOM RATU	16
4.5. ŽENE I PROSTITUCIJA	16
4.6. ŽRTVE TRGOVANJA LJUDIMA, POSEBICE ŽENAMA I DJECOM.....	17
5 PODRUČJE OBRAZOVANJA.....	17
6 MEDIJI.....	18
6.1. ANALIZA medijskog praćenja kampanje za lokalne izbore - 21. svibnja 2017.....	18
6.2. ANALIZA tiska i Internet portala: Zastupljenost tema vezanih uz ravnopravnost spolova (3.038 članaka)	19
6.3. Kvantitativna analiza medijskog izvještavanja o nasilju prema ženama.....	19
6.4. Promicanje ravnopravnosti spolova kroz istupe pravobraniteljice u medijima.....	20
7 RAVNOPRAVNOST SPOLOVA U PODRUČJU POLITIČKE PARTICIPACIJE.....	20
8 NACIONALNA POLITIKA ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA	21
9 ŽENE I SPORT	21
10 REPRODUKTIVNO ZDRAVLJE.....	21
11 ŽENE TRAŽITELJICE MEĐUNARODNE ZAŠTITE.....	22
12 PROVEDBA REZOLUCIJE VIJEĆA SIGURNOSTI UN-a 1325 (2000) O ŽENAMA, MIRU I SIGURNOSTI I SRODNIH REZOLUCIJA.....	22
13 ZAKONI I PROPISI - INICIJATIVE PRAVOBRANITELJICE	23
 III. DISKRIMINACIJA NA PODRUČJU PRISTUPA I NABAVE ROBA, ODNOSNO PRUŽANJA USLUGA.....	23
 IV. SURADNJA NA NACIONALNOJ I MEĐUNARODNOJ RAZINI I OSTALE AKTIVNOSTI.....	23
 V. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE I PREPORUKE	24
 VI. FINACIJSKO POSLOVANJE	30

SAŽETAK

I. POKAZATELJI O RADU PRAVOBRANITELJICE ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA U 2017. GODINI

U cjelovitom Izvješću o radu Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova za 2017. (Pravobraniteljica) opisani su karakteristični i najznačajniji slučajevi iz prakse i druge aktivnosti koje je provodila kao neovisno tijelo nadležno za suzbijanje diskriminacije u području ravnopravnosti spolova.

Tijekom 2017. radilo se na ukupno 2.685 predmeta¹:

- **1.076** koji se odnose na pritužbe u kojima su građani/ke tražili zaštitu od diskriminacije, od kojih je **1.018 novih predmeta iz 2017.**, a 58 iz ranijih razdoblja. Od 1.018 novih predmeta, Pravobraniteljica je imala osnova za postupanje temeljem odredbi Zakona o ravnopravnosti spolova² (ZRS) u **426** slučajeva, od kojih je dala osobnu inicijativu za pokretanje postupka u **23** slučajeva. Traženo je očitovanje od nadležnih tijela i drugih dionika koji su odgovore dostavljali Pravobraniteljici uglavnom unutar zadanih rokova i stoga možemo ocijeniti kako je suradnja Pravobraniteljice s nadležnim tijelima na državnoj, regionalnoj i lokalnoj razini, ali i s drugim dionicima, dobra. Do kraja godine riješeno je 362 (85%) slučajeva u kojima je diskriminacija utvrđena u 98 slučajeva (27,1%).

- **1.609** koji su otvoreni većinom na inicijativu Pravobraniteljice radi praćenja primjene ZRS-a, zatim temeljem dopisa drugih institucija, organizacija ili pravnih osoba. Između ostalih, u ovoj grupi 192 predmeta se odnose na postupanje Pravobraniteljice u provedbi 2 projekta financirana sredstvima Europske unije kojih je nositeljica.³

Pravobraniteljici su se prituživale osobe s područja cijele Republike Hrvatske, a razvrstano po spolu oštećenih osoba, Pravobraniteljica je razmatrala slučajeve koji su se većinom odnosili na žene – 66,7%. Razvrstano po osnovi diskriminacije bilo je temeljem: spola 86,2% slučajeva, rodnog identiteta i/ili izražavanja 4,2%, spolne orijentacije 3,8%, obiteljskog statusa 2,5%, bračnog statusa 0,5%, drugih osnova po Zakonu o suzbijanju diskriminacije (ZSD)⁴ 0,7%, dok je bez osnova za postupanje bilo 2,1%.

Pravobraniteljica je utvrdila da je **porastao postotak slučajeva u kojima se u potpunosti uvažavaju njezina upozorenja/preporuke/prijedlozi**, a koje je uputila postupajući po pritužbama kod kojih je utvrdila diskriminaciju u području ravnopravnosti spolova, tijelima državne uprave, tijelima JLP(R)S i drugim tijelima s javnim ovlastima te drugim pravnim i fizičkim osobama na 90,9% (u odnosu na 84,4% u 2016.). Sumnju na počinjenje kaznenog djela prijavila je nadležnom državnom odvjetništvu u 1 slučaju⁵ i prijavila 1 prekršajno djelo⁶. **Medijacijom** je rješavala spor u 2 slučajeva⁷ i bila je **umiješana** u 2 sudska postupka⁸.

¹ 2016. - 2.757 predmeta, 2015. - 2.467 predmeta.

² Narodne novine, br. 82/2008, 69/2017.

³ JUST/2014/RGEN/AG/GEND/7796 iz 2016. i JUST/2016/RGEN/AG/VAWA/9940 iz 2017.

⁴ Narodne novine, br. 85/2008, 112/2012.

⁵ Kada u obavljanju poslova Pravobraniteljica sazna za **povredu odredbi ZRS-a s obilježjima kaznenog djela**, podnosi prijavu nadležnom državnom odvjetništvu (čl.23.st.4. ZRS), kojih je bilo **1** (PRS-05-03/17-6) - **područje javnog informiranja i medija**.

⁶ Kada u obavljanju poslova Pravobraniteljica sazna za **povredu odredbi ZRS s obilježjima prekršajnog djela**, podnosi prijavu nadležnom državnom odvjetništvu, kojih je bilo **1** (PRS-04-02/17-375) - **područje rada političkih stranki**.

⁷ Medijacija u predmetima: PRS 01-03/17-11 Diskriminacija temeljem majčinstva; PRS 01-03/17-2 Obiteljsko nasilje.

⁸ Miješanje u 2 slučajeva: PRS-01-01/16-05 **spolno uznemiravanje na radu** i PRS-01-03/15-18 – **diskriminacija na radu/otpremnine** za žene.

Temeljem rada po pritužbama građana/ki i predmeta otvorenih radi praćenja provedbe ZRS-a, Pravobraniteljica je uputila ukupno 302 pisane preporuke, 229 upozorenja i 214 prijedloga.

Pravobraniteljica je **analizirala brojne zakone i propise**, odnosno izmjene i dopune već postojećih zakona, kako bi utvrdila jesu li odredbe istih sukladne ZRS-u te je upućivala primjedbe, prijedloge i komentare nadležnim tijelima.

Provela je: 1 neovisno istraživanje⁹ s ciljem ukazivanja Hrvatskom saboru i široj javnosti na pojave diskriminacije temeljem spola na tržištu rada i u obitelji, **izradila je: 9 analiza**¹⁰ radi praćenja provedbe Zakona o ravnopravnosti spolova i drugih propisa koji se tiču ravnopravnosti spolova, **objavila je 3 publikacije** (2 iz područja rada i radnih uvjeta i 1 iz područja socijalne sigurnosti) te produkcijski i osobno sudjelovala u snimanju **1 dokumentarnog filma „Ravnopravnost“**.

Provodila je 4 memoranduma o suradnji koje je potpisala sa: (1) Policijskom akademijom Ministarstva unutarnjih poslova (2012.), (2) Pravnom klinikom Pravnog fakulteta u Zagrebu (2013.), (3) Ministarstvom za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku (2017.), (4) Ministarstvom obrane Republike Hrvatske (2017.).

Bila je nositeljica dva projekta financiranih sredstvima Europske unije¹¹: (1) “Prema stvarnoj ravnopravnosti muškaraca i žena: usklađivanje profesionalnog i obiteljskog života“ (1.1.2016.-1.1.2018.); (2) „Izgradnja učinkovitije zaštite: promjena sustava za borbu protiv nasilja prema ženama“ (1.6.2017.-30.11.2019.).

Samostalno je organizirala 6 konferencija, 1 regionalni sastanak i održala 6 edukacijskih radionica.¹² Aktivno je surađivala s tijelima državne uprave i jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave, osobito s mehanizmima za osiguranje provedbe ZRS-a na nacionalnoj i lokalnoj razini te bila članica **5 radnih skupina i 4 radna tijela** (od kojih je jedno osnovala te njime trajno predsjedava - „Promatračko tijelo za sveobuhvatno nadgledanje, prikupljane podataka, analizu slučajeva ubojstava žena i izvještavanje - Femicid Watch“).¹³

2.1. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE

Trend povećanja broja pritužbi u odnosu na raniji period ukazuje na sve veći interes građana/ki za poticanje rješavanja slučajeva kršenja načela ravnopravnosti spolova i/ili izravne diskriminacije, a koji su od razmatranih 426 slučajeva u 23,9% slučajeva inicirali postupanje Pravobraniteljice za zaštitu građana/ki od diskriminacije. Najviše pritužbi dolazi u pogledu ostvarivanja socijalne sigurnosti

⁹ „Uloga i važnost politika uklađivanja obiteljskih obveza i plaćenog rada“.

¹⁰ Analize se odnose na praćenje provedbe ZRS-a po područjima: 3 - tržište rada i radni uvjeti, 3 - javno informiranje i mediji;

1 - političke stranke i 2 - provedba javnih politika (strategija/protokola) vezanih uz ravnopravnost spolova.

¹¹ Pravobraniteljica je do sada bila **nositeljica tri EU-projekata** financiranih sredstvima Europske komisije čija ukupna vrijednost iznosi **1.122.457 EUR-a** (iz 2013., 2016. i 2017.).

¹² Tijekom provedbe završne faze EU-projekta (2016.) uključila je JLP(R)S i organizirala **4 regionalne konferencije** (Zadar, Zagreb, Osijek i Rijeka) te **završnu konferenciju** u Hrvatskom saboru; novi EU-project (2017.) predstavila je na **kick-off konferenciji** u Zagrebu; **II. konferenciju regionalnih tijela za ravnopravnost Jugoistočne Europe:** „Izazovi prikupljanja statistike po diskriminacijskim osnovama“ održala u Hrvatskom saboru na kojoj su sudjelovali/e predstavnici/e 6 država, OSCE-a iz 5 država i Svjetske banke, te organizirala **sastanak predstavnika/ca Mreže „Balkanske regije“** u Zagrebu na kojoj su sudjelovali predstavnici 5 država.

¹³ Pored redovne suradnje s radnim tijelima Hrvatskog sabora ispred kojih je iznosila primjedbe i prijedloge na zakonske propise iz područja ravnopravnosti spolova, bila je članica **5 radnih skupina** za izradu: (1) Nacrta prijedloga Nacionalnog plana za suzbijanje trgovanja ljudima za razdoblje od 2017. do 2020.; (2) Nacrta prijedloga Nacionalnog plana za borbu protiv diskriminacije, za razdoblje od 2017. do 2022.; (3) za praćenje provedbe Protokola o postupanju u slučaju seksualnog nasilja; (4) Nacrta prijedloga Nacionalne strategije zaštite od nasilja u obitelji; (5) Nacrta prijedloga Zakona o potvrđivanju Konvencije Vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji; i **4 radnih tijela** (1) Promatračkog tijela za sveobuhvatno nadgledanje, prikupljane podataka, analizu slučajeva ubojstava žena i izvještavanje - „Femicid Watch“; (2) Nacionalnog preventivnog mehanizama za sprječavanja mučenja i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka ili kažnjavanja; (3) Odbora za praćenje Operativnog programa Učinkoviti ljudski potencijali 2014.-2020. i (4) Odbora za praćenje Operativnog programa „Konkurentnost i kohezija 2014.- 2020.“

(30,1%) i radnih prava (22,3%), zatim iz područja uprave (18,1%), javnog informiranja i medija (8,5%) te ostalih područja.

U slučajevima koji se odnose na zaštitu građana/ki izloženih fizičkom, psihičkom i drugim oblicima nasilja u obitelji i/ili partnerskim vezama, kao i u javnom prostoru, zaštitu su tražile žene u 79,6% slučajeva¹⁴, ali i muškarci u 20,4%.

Pravobraniteljica je javno **istupala i upozoravala na pojave diskriminacije** tako što je: omogućila izvedbe 30 predstava HNK Split ispred više od 4.000 posjetitelja/ica srednjoškolske populacije, kao i izvedbe 12 predstava udruge „Riječi/Prave/Predstave/“ u 12 srednjih škola u 6 županija i Gradu Zagrebu ispred više od 850 učenika/ca¹⁵; aktivno sudjelovala na 20 sjednica odbora/povjerenstava za ravnopravnost spolova Hrvatskog sabora, županija i većih gradova, gdje je iznosila svoje primjedbe na prijedloge zakona i drugih propisa; posjetila županije 15 puta gdje se sastala s predstavnicima/ama županija, gradova i općina, povjerenstvima/odborima za ravnopravnost spolova i koordinatorima/icama za ravnopravnost spolova pri uredima državne uprave; organizirala i suorganizirala 17 javnih događanja; aktivno sudjelovala i izlagala na 160 javnih događanja u organizaciji drugih¹⁶ te na 23 međunarodne i regionalne konferencije i stručnim skupovima i održala 23 sastanaka na međunarodnoj/regionalnoj razini; redovno surađivala s pravobraniteljima/cama u RH; analizirala i dala prijedloge/primjedbe/mišljenja na zakonske propise; surađivala i podržala rad 65 organizacija civilnog društva i državnih tijela, institucija, sindikata, međunarodnih organizacija sa sjedištem u Republici Hrvatskoj, parlamentarnih političkih stranaka, drugih pravnih i fizičkih osoba; dala 16 javnih priopćenja; 74 puta nastupala u TV i radio emisijama, a izjave su joj objavljene u 678 novinskih članaka tiska i Internet portala.

Sadržaji 4 službene web-stranice pregledavani su **3.904.767** puta na kojima su se redovno objavljivale aktivnosti Pravobraniteljice i drugi relevantni sadržaji (www.prs.hr, <http://staklenilabirint.prs.hr/>, <http://rec.prs.hr/>, <http://www.vawa.prs.hr/>).

II. ANALIZA PO PODRUČJIMA

1 ZAPOŠLJAVANJE I RAD

1.1. TRŽIŠTE RADA – TRENDOVI KOJI ZASLUŽUJU POSEBNU POZORNOST

1.1.1. Niska stopa radne aktivnosti žena

Prema zadnje dostupnim podacima Državnog zavoda za statistiku (DZS) žene čine 51,7% u ukupnom stanovništvu Hrvatske, 46,1% radno aktivnog stanovništva te 57,1% radno neaktivnog stanovništva. Pregledom stope radne aktivnosti i dalje se uočava trend više stope radne aktivnosti muškaraca u svim dobnim skupinama od 15 do 65+ godina života. Pravobraniteljica upozorava da visoka stopa radne neaktivnosti, kako žena tako i muškaraca, predstavlja velik neiskorišteni radni potencijal te da je

¹⁴ Nasilje nad ženama smatra se oblikom spolne diskriminacije s najtežim posljedicama za fizičko dostojanstvo i integritet žena, a postupanje Pravobraniteljice s tim u vezi temelji se na odredbi čl.4. ZRS-a temeljem koje se ne smiju ograničavati ili umanjiti sadržaji jamstava o ravnopravnosti spolova koji izviru iz općih pravila međunarodnog prava, pravne stečevine EU, Konvencije Ujedinjenih naroda o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena, kao i Ugovora UN-a o građanskim i političkim pravima.

¹⁵ Predstave su igrane 2017., tijekom provedbe završne faze EU projekta JUST/2014/RGEN/AG/GEND/7796.

¹⁶ Okrugli stolovi, konferencije i javne rasprave u organizaciji državnih tijela, institucija, međunarodnih organizacija i organizacija civilnog društva.

potrebno sagledati uzroke demotiviranosti za traženje zaposlenja i istražiti raspoložive mogućnosti privlačenja osoba na tržište rada.

1.1.2. Trendovi vezani uz nejednak položaj žena i muškaraca u pogledu pristupa prilikama zapošljavanja

Prema posljednjim Eurostatovim podacima prosječna stopa zaposlenosti žena (prva tri kvartala 2017.) iznosila je 53,6%, što je manji porast u usporedbi s prošlogodišnjih 52,6%. Istovremeno, stopa zaposlenosti muškaraca u istom periodu iznosila je 63,8%, odnosno 10 postotnih poena više, nego stopa zaposlenosti žena u istom izvještajnom razdoblju. I dalje je izuzetno niska stopa zaposlenosti žena starije životne dobi (55+ godina), koja iznosi svega 31,4%, zbog čega su iste izložene riziku siromaštva i ekonomske ovisnosti. I dalje se najbrže zapošljavaju žene s visokim obrazovanjem, a rast stopa zapošljavanja žena sekundarne i tercijarne razine obrazovanja znatno je sporiji nego rast stopa muškaraca iz istih skupina. Pad stope zaposlenosti visokoobrazovanih žena iznad 50. godine života znatno je manji, nego što je pad stope zaposlenosti žena sa sekundarnom razinom obrazovanja. Stoga Pravobraniteljica ukazuje na važnost poticanja žena na dostizanje visoke stručne spreme s obzirom na to da bi takva mjera zasigurno doprinijela porastu radne aktivnosti i zaposlenosti žena srednje i starije životne dobi.

Tijekom 2017., žene su se gotovo u jednakoj mjeri zapošljavale na određeno vrijeme kao i muškarci. Uočeno je i smanjenje nerazmijera među udjelima muškaraca i žena zaposlenih temeljem ugovora o radu s nepunim radnim vremenom s prošlogodišnje razlike u iznosu od 2.8 postotnih poena na 1.9 postotnih poena. Iako su uočeni određeni pozitivni pomaci, još uvijek se ne može govoriti o dostizanju jednakosti prilika za žene i muškarce na hrvatskom tržištu rada, budući da se žene i dalje u manjoj mjeri zapošljavaju u odnosu na muškarce svih dobni skupina i svih razina obrazovanja.

Prema Eurostatovim podacima stopa nezaposlenosti za žene pala je s prošlogodišnjih 13,6% na 12,3%. Istovremeno, stopa nezaposlenosti za muškarce u istom periodu pala je s 12,8% na 10,6% čime je potvrđen trend pada nezaposlenosti. Ono što zabrinjava je kontinuirano visoka stopa dugotrajne nezaposlenosti (12 mjeseci i više) koja za muškarce iznosi 47,8%, a za žene 39,6%. Višegodišnja neuključenost osoba u tržište rada predstavlja rizik s obzirom na to da se s protekom vremena sve više smanjuje mogućnost za zapošljavanje nezaposlenih osoba te se na taj način zatvara krug dugotrajne nezaposlenosti.

1.1.3. Rodno uvjetovana segregacija tržišta rada

Ranijih godina utvrđena rodno uvjetovana segregacija ostaje trajnom karakteristikom hrvatskog tržišta rada. Od ukupno 19 područja djelatnosti na tržištu rada tek je 4 donekle uravnoteženo (niti jedan spol nije zastupljen s više od 55%). U ostalih 15 područja ustanovljena je ili osjetna podzastupljenost (jedan spol je zastupljen s više od 55%, a manje od 70%) ili izrazita podzastupljenost jednog spola (jedan spol je zastupljen s više od 70%). Žene su bile nadzastupljene u 6 područja, a izrazito nadzastupljene u području „obrazovanje“ (78,2%) te u području „djelatnost zdravstvene zaštite i socijalne skrbi“ (78,4%). Horizontalna, odnosno sektorska segregacija tržišta rada, izravno je povezana sa spolnim stereotipima o ženama i muškarcima te predrasudama o njihovim osobinama, sposobnostima i interesima. Za razbijanje spomenutih stereotipa Pravobraniteljica predlaže podizanje razine svijesti kroz medijske kampanje i obrazovni sustav, kao i omogućavanje osposobljavanja za žene i muškarce za djelatnosti koje se prema tradicionalnim shvaćanjima smatraju primjerenijima za drugi spol. Nastavak trenda vertikalne segregacije tržišta rada potvrđuju posljednje dostupni podaci prikupljeni od strane Hrvatske agencije za nadzor financijskih usluga (HANFA) prema kojima je u upravama dioničkih društava, čije su dionice bile uvrštene na uređeno tržište Zagrebačke burze d.d., udio žena (31.12.2016.) iznosio 15,12%, dok je udio žena u nadzornim odborima navedenih društava iznosio

20,37%. Podaci ukazuju na to da i dalje ne postoje odgovarajuće mjere koje bi na učinkovit način poticale participaciju žena na pozicijama ekonomskog odlučivanja.

1.1.4. Načelo jednake naknade za rad jednake vrijednosti – jaz u plaćama

Posljednji podaci o prosječnim mjesečnim bruto plaćama iskazani po spolu zaposlenika/ce odnose se na 2015., te je ista za žene iznosila 7.471 KN, dok je za muškarce iznosila 8.422 KN što znači da je udio prosječne plaće žene u prosječnoj plaći muškaraca iznosio 88,7%. Navedeni podaci pokazuju kako muškarci u prosjeku na godišnjoj razini zarade 11.412 KN više nego žene, odnosno 1.47 prosječne hrvatske bruto plaće više. Prema podacima Eurostata, jaz u plaćama općenito je znatno niži među mlađim zaposlenicima te se postupno produbljuje s godinama čemu su razlog prekidi rada žena radi korištenja roditeljskih prava ili brige o starijim i nemoćnim članovima obitelji. Posebno zabrinjava činjenica da je veći jaz u plaćama zabilježen u javnom nego u privatnom sektoru. Naime, prema Eurostatovim podacima 2012.-2014., jaz u plaćama u javnom sektoru narastao je s 9,3% na 16,4%. S druge strane, u istom je razdoblju u privatnom sektoru jaz narastao s 3,7% na 11,2%. Jaz u plaćama unutar javnog sektora najčešće se javlja kao posljedica vertikalne segregacije, odnosno veće zastupljenosti žena na hijerarhijski nižim pozicijama.

1.1.5. Trendovi koji dodatno pridonose neravnopravnosti spolova na tržištu rada

Kontinuirana podijeljenost tržišta rada prema spolnoj pripadnosti, kako vertikalna tako i horizontalna, jedan je od glavnih razloga postojanosti jaza u plaćama, ali ujedno i izvorište sve izraženijeg jaza u mirovinama koji je (2014.) iznosio 20,4%. Kao još jedan čimbenik razlika u mirovinama muškaraca i žena javlja se i postojeći sustav izračuna mirovina. Do 31.12.1998., u izračun mirovine ulazio je period od 10 najpovoljnijih godina staža čime su nepovoljnije¹⁷ godine provedene na roditeljskom i/ili roditeljskom dopustu bile izuzete od izračuna. Međutim, od 1.1.1999., dolazi do produljenja obračunskog razdoblja iz kojega se uzimaju plaće za određivanje mirovine na način da u izračun mirovina sada ulazi čitav staž, uključujući i vrijeme provedeno na roditeljskom i/ili roditeljskom dopustu. Pravobraniteljica je zbog navedenog nadležnim ministarstvima uputila prijedlog da se osnuje Međuresorna radna skupina koja bi razmotrila problematiku jaza u mirovinama, kao i mogućnost uvođenja mehanizama za ispravljanje nejednakosti koje mogu dovesti do razlika u mirovinama. Pritom je posebno preporučila da se razmotri uvođenje sustava „bodova za skrb“ kojima bi cilj bilo kompenziranje prekida u radu zbog neplaćene neformalne skrbi za članove/ice obitelji i razdoblja formalnog dopusta radi skrbi, odnosno roditeljskog i roditeljskog dopusta, kao i osmišljavanje „sustava mirovinskih kreditnih bodova“.

1.1.6. Zaključno razmatranje i preporuke

Uočeni blagi pozitivni pomaci te promjene trendova pokazatelj su da bi dugoročna i sveobuhvatno razrađena rodno osviještena politika postavila temelje za postizanje stvarne jednakosti muškaraca i žena na tržištu rada. Stoga Pravobraniteljica **preporučuje**:

- 1) Uvođenje mjera koje će poticati žene na uključivanje na tržište rada kako bi se prekinula postojeća stagnacija stope radne aktivnosti žena kao što su stručno usavršavanje i dodatne kvalifikacije i prekvalifikacije za nezaposlene žene starije od 50 godina te porezne olakšice za poslodavce koji zaposle žene mlađe životne dobi bez prijašnjeg radnog iskustva.
- 2) Razvijanje mjera u okviru porezne politike, sustava javnih natječaja i državnih poticaja, nadzora nad provođenjem posebnih mjera te zakonskih mjera koje se odnose na postupak zapošljavanja, a za promicanje rodno uravnotežene strukture zaposlenika/ica.

¹⁷ Nepovoljnije s obzirom na to da se ostvarene naknade plaće, koje su u pravilu bile niže od same plaće korisnice, uzimaju kao osnovica za određivanje mirovine.

3) Uvođenje mjera s ciljem uklanjanja horizontalne/sektorske segregacije tržišta rada usmjeravanjem žena koje se uključuju u tržište rada prema onim područjima djelatnosti koje se tradicionalno smatraju „muškima“ i u kojima dominiraju muškarci, s naglaskom na profesije koje ostvaruju najviše dohotke na tržištu rada i to putem potpora, stipendija, otvaranjem znanstveno-suradničkih pozicija i programa stručnog usavršavanja te mjerama porezne politike.

4) Uvođenje mjera s ciljem uklanjanja vertikalne segregacije, odnosno postizanja rodno uravnotežene strukture na pozicijama ekonomskog odlučivanja kao što je pravno obvezivanje svih poslodavaca s većim brojem zaposlenih (primjerice 50 i više) da uvedu transparentan sustav izbora na upravljačke pozicije.

5) Razvijanje mjera s ciljem smanjivanja jaza u plaćama žena i muškaraca, uključujući i transparentnost svih oblika novčanih i nenovčanih naknada za rad kao što je, primjerice, obveza provođenja dubinskih analiza sustava plaća te pravo zaposlenika da zatraži informaciju o platnim razredima i iznosima naknada za konkretna radna mjesta, razvrstano po spolu.

6) Uvođenje mjera za učinkovitiju zaštitu trudnica i roditelja kao što su stroge zabrane otkazivanja radnog odnosa ili premještanja na nepovoljnije radno mjesto u trajanju od minimalno godinu dana nakon povratka s roditeljskog i/ili roditeljskog dopusta te olakšice za poslodavce koji odluče zaposliti trudnice ili roditelje.

7) Razvijanje mjera koje će omogućiti usklađivanje obiteljskog i profesionalnog života kao što je osiguravanje dovoljnog broja pružatelja formalne i neformalne skrbi o djeci i nemoćnim članovima obitelji, poticanje očeva da u većoj mjeri koriste roditeljski i/ili roditeljski dopust te poticanje poslodavaca na uvođenje fleksibilnog radnog vremena.

1.1.7. Demografska politika i aktivnosti Pravobraniteljice

Republika Hrvatska se već duže vrijeme nalazi u demografskoj krizi - natalitet neprekidno i ubrzano opada, a stope fertiliteta i broj stanovnika su u opadanju uz starenje stanovništva. Prema privremenim podacima Državnog zavoda za statistiku, nastavljeni su i ubrzani loši demografski i natalitetni trendovi; najmanje je rođeno djece u posljednjih 100 godina, s rekordnim negativnim prirodnim prirastom koji iznosi -17.614 ili čak 48% umrlih osoba više, nego što je rođeno djece. Ohrabruje činjenica što demografska i pronatalitetna politika ima važno mjesto u programima aktualne Vlade Republike Hrvatske. Pravobraniteljica je nastavila isticati kako bi učinkovita demografska politika morala biti usko povezana s ostvarivanjem ustavnog načela ravnopravnosti spolova te da nikako ne bi trebala biti na štetu žena. Demografska politika treba biti usmjerena na veće zapošljavanje žena (zaposlenost oba roditelja), širenje usluga i podrške obiteljima te stvaranje okruženja naklonjenog obitelji i djeci. Stoga Pravobraniteljica predlaže da se osigura cjelovita i dugoročna demografska i populacijska politika koja će uvažavati načela kojima se afirmira rodno usmjerena politika.

1.2. DISKRIMINACIJA PRI ZAPOŠLJAVANJU I RADU

Kako bi se Hrvatskom saboru omogućio uvid u vrstu pritužbi podnesenih od strane građana/ki u području rada i zapošljavanja i približio način postupanja i odlučivanja Pravobraniteljice u konkretnim slučajevima, u cjelovitom Izvješću izdvojeno je 15 opisa slučajeva iz prakse.

1.2.2. Postupci mirenja

S ciljem preveniranja daljnjih sporova, normaliziranja odnosa stranaka i brzine postupanja, a temeljem odredbi čl.19.st.2.t.4. Zakona o ravnopravnosti spolova, Pravobraniteljica u pojedinim slučajevima provodi mirenje između pritužitelja/ice i prituženog.

1.3. SPOLNO UZNEMIRAVANJE NA PODRUČJU ZAPOSŁJAVANJA I RADA

Svi slućajevi postupanja Pravobraniteljice pokrenuti temeljem ovog diskriminacijskog oblika, odnosili su se isključivo na zaštitu žena. Sve više ųrtava spolnog uznemiravanja prituųuje se anonimno ili prituųbe u njihovo ime podnose njihovi bliųnji, ųto ukazuje na to da mehanizmi zaštite ųrtava i sankcioniranja ovog protupravnog ponašanja u praksi zapravo ne funkcioniraju. Pravobraniteljica ponovo ističe kako u kombinaciji s diskriminacijom temeljem trudnoće i materinstva, jaza u plaćama i efekta 'staklenog stropa', ovaj oblik diskriminacije znaćajno i direktno ugroųava poziciju žena na trųištu rada te umanjuje napore u postizanju pune ravnopravnosti među spolovima, ali i narušava pokušaje kreiranja stabilne i učinkovite politike demografske revitalizacije RH. Zaštita od spolnog uznemiravanja regulirana je ZRS-om (ćl.8), ukoliko se spolno uznemiravanje odvija između kolega/ica istog djelatnog ranga, ali bez ikakvih zaprijećenih kazni. Zaštita se nadalje propisuje i kroz Zakon o radu (ćl.134), ali opet bez ikakvih ozbiljnijih sankcija za poćinitelje. S druge strane, postupak zaštite dostojanstva radnika ovdje se pokazuje kao jedina opcija za ųrtvu koja ųeli brzu zaštitu i trenutani prestanak protupravnog djelovanja. Sudska zaštita putem privatne tuųbe protiv poslodavca koji nije otklonio protupravno i diskriminatorno ponašanje pokazuje se kao prespora opcija s vrlo neizvjesnim ishodom za ųrtvu. I konaćno, zaštita ųrtava ponuđena je i kroz Kazneni zakon (ćl.156), pod uvjetom da između ųrtve i poćinitelja postoji odnos ovisnosti (nadređenosti i podređenosti) ili je ųrtva posebno ranjiva zbog svoje dobi, bolesti, invaliditeta i dr., sa zaprijećenom kaznom do maksimalno 1 godine, s tim da se ovo djelo ne progoni po sluųbenoj duųnosti, već po prijedlogu oštećenog/e. Ovakav zakonski okvir, osim ųto je konfuzan, ide u korist poćiniteljima, kako u smislu zaprijećenih kazni tako i u smislu zakonskih definicija. S druge strane, sudska praksa iz godine u godinu biljeųi izrazito niske brojke sudskih postupaka zbog ove vrste protupravnog djelovanja, a oni pokrenuti provode se uglavnom bez potrebnog razumijevanja spolne diskriminacije, odnosno senzibiliteta za ųrtve. Kada se iz kuta loših zakonodavnih rješenja i praktićki nikakve sudske prakse sagleda ovaj problem, postaje jasno zašto iz godine u godinu pada broj prituųbi, odnosno zašto se ųrtve boje otkrivanja svog identiteta.

1.3.2. Pravobraniteljica – miješanje u parnice

Temeljem odredbe ćl.21.st.1. Zakona o suzbijanju diskriminacije Pravobraniteljica je ovlaštena za miješanje u sudske postupke pokrenute temeljem tuųbe za zaštitu od diskriminacije ili druge postupke u kojima jedna od strana ukazuje na diskriminaciju temeljem spola, dok dokaz njezinog pravnog interesa za isto miješanje proizlazi upravo iz njezine nadleųnosti za suzbijanje diskriminacije u podrućju ravnopravnosti spolova.

1.4. PROJEKTI EUROPSKE UNIJE

1.4.1. EU-projekt: „Prema stvarnoj ravnopravnosti muškaraca i žena: usklađivanje profesionalnog i obiteljskog ųivota“

Projekt vrijednosti 437.172,29 EUR-a trajao je 2 godine (1.1.2016.-1.1.2018.). Partneri na projektu bili su Hrvatsko narodno kazalište u Splitu, Udruga Rijeći/Prave/Predstave i Spona code d.o.o., a podrųan je od strane Ministarstva gospodarstva, poduzetništva i obrta i Ministarstva znanosti i obrazovanja.¹⁸ U cilju postizanja rezultata provedena su 2 empirijska istraųivanja i 9 stručnih edukacija i treninga, održano 8 okruglih stolova/seminara, napisana 2 dramaturška teksta, izvedeno 42 kazališne predstave, kreirana 3 video materijala, tiskano 6 publikacija, održano 6 javnih događanja za podizanje svijesti o ravnopravnosti žena i muškaraca. O projektu je snimljen dokumentarni film „Ravnopravnost“ koji se prikazivao na HRT-u, te dvije lokalne televizije (Televizija 4Rijeke i Z1 televizija). U finalnom

¹⁸ Više o projektu na sluųbenoj stranici projekta <http://rec.prs.hr/>.

evaulacijskom izvješću projekt je ocijenjen kao iznimno uspješan. Završna konferencija projekta održana je 19.12.2017. u Hrvatskom saboru.

1.4.2. PUBLIKACIJA ISTRAŽIVANJA „Utjecaj rodne podjele obiteljskih obaveza i kućanskih poslova na profesionalni život zaposlenih žena“

Objavljena je publikacija o istraživanju „*Utjecaj rodne podjele obiteljskih obaveza i kućanskih poslova na profesionalni život zaposlenih žena*“ koje je provedeno (2016.) u okviru EU-projekta „Prema stvarnoj ravnopravnosti muškaraca i žena: usklađivanje profesionalnog i obiteljskog života“. Ciljevi istraživanja bili su ispitati na koji su način raspoređene obiteljske obaveze i kućanski poslovi unutar obitelji među parterima. Podaci ukazuju na postojanje velikih razlika u količini vremena i vrsti angažmana koje žene i muškarci posvećuju obavljanju kućanskih i ostalih obiteljskih obaveza.¹⁹

1.4.3. ISTRAŽIVANJE „Posao ili obitelj? Uloga i važnost politika usklađivanja obiteljskih obaveza i plaćenog rada“

Rezultati istraživanja koje je provedeno i publicirano u sklopu EU-projekta „Prema stvarnoj ravnopravnosti muškaraca i žena: usklađivanje profesionalnog i obiteljskog života“ pokazali su da, iako Hrvatsku prati poduža tradicija sudjelovanja žena na tržištu rada te se radno vrijeme žena bitnije ne razlikuje od radnog vremena muškaraca, ne dolazi do većih promjena u rodnim praksama u privatnoj sferi. Neovisno o tome jesu li zaposlene, žene na sebe preuzimaju daleko veći udio kućanskih poslova i obiteljskih obaveza, posebice onih rutinskih koje je potrebno obavljati na dnevnoj razini i koje ograničavaju raspolaganje vlastitim vremenom. Hrvatska još uvijek ne slijedi trendove zapadnoeuropskih zemalja koje pridaju sve veću važnost upravo očevim dopustima i općenito aktivnoj ulozi očeva u ranoj dobi djeteta.

1.4.4. EU-projekt „Izgradnja učinkovitije zaštite: promjena sustava za borbu protiv nasilja prema ženama“

Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova je (21.11.2017.) u Hrvatskom saboru predstavila treći EU-projekt kojeg je nositeljica. Projekt vrijednosti 427.782,27 EUR provodit će se od lipnja 2017. do studenog 2019. i baviti ulogom policije, pravosuđa i medija u slučajevima nasilja prema ženama, s posebnim naglaskom na slučajeve femicida.²⁰ Cilj je identificirati, empirijski opisati te staviti u središte javnosti postojeće pravne prakse koje predstavljaju prepreke za učinkoviti pravni progon i kažnjavanje nasilja prema ženama. Kroz rad s predstavnicima/ama medija i analizu medijskih sadržaja nastat će *Medijski kodeks*, vodič za profesionalno i senzibilno izvještavanje o slučajevima nasilja prema ženama. U okviru dijela projekta „*Stručna analiza pravomoćnih sudskih presuda za slučajeve nasilja počinjenog na štetu žena, u razdoblju 2012.-2016.*“, savjetnici Pravobraniteljice su posjetili 17 sudova u 10 gradova RH. Uzorak istraživanja činit će sudske odluke preuzete s 18 sudova (13 kaznenih i 5 prekršajnih) iz 11 gradova.²¹ U okviru projekta provest će se 4 empirijska istraživanja, 2 dubinska istraživanja, 13 stručnih edukacija i treninga, snimiti 1 kratki dokumentarac i tiskati 6 publikacija. Projekt se provodi u suradnji s partnericom, organizacijom civilnoga društva Ženska soba - Centar za seksualna prava, a pridruženi partneri su Pravosudna akademija, Policijska akademija i Hrvatsko novinarsko društvo.

¹⁹ Detalji istraživanja objavljeni su u Izvješću o radu za 2016. Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova.

²⁰ Projekt detaljno predstavljen na projektnim web stranicama: <http://www.vawa.prs.hr/>.

²¹ Zagreb, Pula, Rijeka, Zadar, Split, Karlovac, Varaždin, Čakovec, Vukovar i Slavonski Brod, a sudske odluke prikupljene su i s Općinskog suda u Gospiću bez posjete sudu.

1.5. RODILJNE I RODITELJSKE POTPORE

1.5.1. ANALIZA korištenja roditeljskih i roditeljskih potpora - po spolu

Analiza pribavljenih podataka od strane Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje (HZZO) o broju korisnika/ka roditeljskih i roditeljskih potpora potvrdila je da je RH među EU-članicama, zemlja u kojoj muškarci (očevi) najmanje koriste roditeljske/roditeljske potpore. U izvještajnoj godini bilo je ukupno 3.844 ili 2,35%, muških korisnika roditeljskih i roditeljskih potpora u svim kategorijama. Uočen je blagi porast broja muških korisnika roditeljskog dopusta, s 0,24% u 2016. na 0,31% u 2017., te neznatan porast korištenja roditeljskog dopusta, s 4,42% u 2016. na 4,47% u 2017. Pravobraniteljica je zaprimila povećani broj pritužbi žena koje su se prituživale na HZZO vezano za ostvarivanje prava na roditeljsku i roditeljsku potporu. Još uvijek se nedovoljno provode mjere koje omogućavaju usklađivanje poslovnog i obiteljskog života. Bez obzira na zakonodavna rješenja, za sadašnje stanje u kojem mali broj očeva koristi roditeljske i roditeljske potpore uzrok treba tražiti u činjenici da je primarno uloga žena da brinu o djeci. Stoga se hitno moraju potražiti nova i bolja rješenja u smjeru još snažnijeg ulaska žena na tržište rada, u smjeru osmišljavanja dodatnih inicijativa koje će biti upućene prema očevima za uključivanje u obiteljski život te razvijanju socijalnih usluga. Ono što se relativno brzo može učiniti je uvođenje obveznog očevog dopusta.

1.6. SMJERNICE ZA RAZVOJ I PROVEDBU AKTIVNE POLITIKE ZAPOSŁJAVANJA U RH, 2015.-2017., ANALIZA PROVEDBE U 2017.

Pravobraniteljica kontinuirano prati provedbu mjera za poticanje zapošljavanja te od institucija odgovornih za provedbu istih traži podatke o provedenim aktivnostima razvrstanim po županijama temeljem spola korisnika/ca. Provedbu „Smjernica za razvoj i provedbu aktivne politike zapošljavanja u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2015.-2017.“ analizirala je temeljem prikupljenih podataka od 3 ministarstva i 2 zavoda. Analiza po županijama i spolu pokazuje da su mjere u svim županijama razmjerno koristili i muškarci i žene te da nije bilo bitnih odstupanja iako se pojedine mjere još uvijek ne provode u svim županijama. Pravobraniteljicu **zabrinjava uočeni trend opadanja broja korisnika/ca iz posebno socijalno ranjive skupina nezaposlenih „žrtve obiteljskog nasilja“**, a koji ni ranijih godina nije bio na zadovoljavajućoj razini (podaci Hrvatskog zavoda za zapošljavanje²²). Kao i ranijih godina, novčane poticaje tražilo je manje žena u odnosu na muškarce, koji su iz tog razloga ostvarili veću financijsku korist (78,7%) u odobrenim sredstvima (podaci Ministarstva gospodarstva, poduzetništva i obrta).

Provedbu programa „**Zaželi-program zapošljavanja žena**“ financiranog iz Europskog socijalnog fonda u okviru Operativnog programa Učinkoviti ljudski potencijali 2014.-2020., Pravobraniteljica pažljivo prati jer nije usmjeren na sve žene, već isključivo na socijalno ugrožene skupine žena koje se nalaze u nepovoljnom položaju na tržištu rada. Pored toga, usmjeren je na ruralna područja i otoke, odnosno na područja u kojima je stopa nezaposlenosti i stopa dugotrajne nezaposlenosti viša od hrvatskog prosjeka te se može ustvrditi da projekt u cjelini ima karakteristike tzv. posebne mjere.²³ Osim toga, poziv po ovom programu provode, između ostalog, JLP(R)S, što Pravobraniteljica pozdravlja jer je duži niz godina upozoravala na potrebu većeg i značajnijeg angažmana države, ali i svih županija, gradova i općina, u provedbi aktivnosti vezanih za smanjenje nezaposlenosti žena i to na način da se razrade dodatne poticajne mjere na lokalnoj razini. Prema podacima Ministarstva rada i

²² U 2017. - 16 žrtava obiteljskog nasilja u odnosu na 2016. - 43, u 2015. - 41, u 2014. - 27, u 2013. - 73, u 2012. - 49 i 2011. - 19.

²³ Naime, posebne mjere su „specifične pogodnosti kojima se osobama određenog spola omogućuje ravnopravno sudjelovanje u javnom životu, otklanjaju postojeće nejednakosti ili im se osiguravaju prava u kojima su ranije bili uskraćeni“ te se „uvode privremeno radi ostvarivanja stvarne ravnopravnosti žena i muškaraca i ne smatraju se diskriminacijom“ (čl.9.st.1.-2. ZRS).

mirovinskog sustava za provedbu ovog programa zaprimaju se projektni prijedlozi s područja svih županija i Grada Zagreba.

2 OBITELJ

2.1. NASILJE U OBITELJI

Pravobraniteljica već godinama u svojim izvješćima ističe negativne trendove kod procesuiranja nasilja prema ženama i obiteljskog nasilja koji rezultiraju sve manjim brojem prijavljenih slučajeva obiteljskog nasilja prekršajne prirode, dok istovremeno raste broj kaznenih djela nasilja prema ženama i u obitelji, kao i broj ubojstava žena, posebice u posljednje dvije godine.

2.1.1. Prekršajna djela obiteljskog nasilja

Zbog prekršajnog djela nasilja u obitelji, policija je prijavila ukupno 11.506 osoba što je za 3,7% manje nego u istom razdoblju 2016. Prema spolnoj strukturi prekršajnih počinitelja obiteljskog nasilja, od ukupnog broja prijavljenih 8.882 osobe su bile muškog spola (što je 335 ili 3,6% osoba manje nego 2016.) i 2.624 osobe ženskog spola (107 ili 3,9% osoba manje nego 2016.). Gledano u postocima po spolnoj strukturi počinitelja nasilja, ukupno je 77% muškaraca i 23% žena počinitelja/ica, što je identičan postotak onom iz 2015.-2016. Što se tiče broja uhićenih osoba, policija je za nasilničko ponašanje u obitelji uhitila ukupno 7.265 osoba od čega su 84% bile osobe muškog spola, a 16% ženskog. S druge strane, prema podacima dostavljenim od Ministarstva pravosuđa, od ukupnog broja prijavljenih nasilnika/ca (11.506 osoba), otkriveno je 7.864 muškarca i 2.167 žena (ukupno 10.031 osoba ili 87%), dok je svega 806 osoba (7%) osuđeno na bezuvjetne kazne zatvora, od toga 761 muškarac i 45 žena. Svi ostali, njih 7.190 osoba ili 63% osuđeni su na novčane ili uvjetne zatvorske kazne (od toga 5.792 muškarca i 1.398 žena), a njih 3.510 (30%) je bilo ili oslobođeno krivnje ili su postupci obustavljeni ili prijava policiji nije rezultirala nikakvim postupkom.

2.1.2. Kaznena djela nasilja u obitelji/među bliskim osobama

Analizom podataka MUP-a zabilježena su ukupno 3.073 kaznena djela s elementima nasilja među bliskim osobama, što je za 21% više nego u 2016. Navedenim kaznenim djelima ukupno je stradalo 3.275 žrtava (što je čak 723 žrtve više nego u 2016.) Od ukupnog broja žrtava, 2.488 su žene (21% više nego u 2016.), a 787 muškarci (23% više nego u 2016.). Što se tiče počinitelja, bilo je ukupno 2.046 počinitelja kaznenih djela među bliskim osobama što je za 19% veći broj počinitelja nego u 2016. Od ukupnog broja počinitelja nasilja među bliskim osobama, muškaraca je 1.880 (92%), a žena 166 (8%). Kao što se vidi iz priloženih brojki, zabilježen je prosječan rast od 20% na svim razinama, dok u svim kaznenim djelima među bliskim osobama muškarci prednjače kao počinitelji. Među počiniteljima kaznenih djela protiv spolnih sloboda 100% je muškaraca počinitelja i niti jedna žena. Iz dostavljenih podataka MUP-a proizlazi da su se (u odnosu na 2016.) povećale brojke kaznenih djela: Prijetnja (povećanje 25%); Tjelesna ozljeda (povećanje 9%); Nametljivo ponašanje (povećanje od 20%), dok je došlo do pada broja kaznenih djela: Teška tjelesna ozljeda (pad od 9%); Spolni odnošaj bez pristanka (pad od 60%); Silovanje (pad od 26%). Što se tiče kaznenog djela iz čl.179.a – *Nasilje u obitelji*, ukupno je počinjeno 554 ovih kaznenih djela (prošle godine 330) na štetu 464 žene (prošle godine 279 žena) i 90 muškaraca (prošle godine 51 muškarac), a od strane 89 muškarca počinitelja i 4 žene počiniteljice. U usporedbi s 2016., ovo kazneno djelo je u porastu tako da se može reći da mjere sankcija, prevencije, suzbijanja i zaštite žrtava - ne funkcioniraju u praksi.

2.1.3. Femicid

Pravobraniteljica je 2017. osnovala „Promatračko tijelo za sveobuhvatno nadgledanje, prikupljanje podataka, analizu slučajeva ubojstava žena i izvještavanje - *Femicid Watch*“²⁴ u koje su uključeni predstavnici MUP-a, Visokog prekršajnog suda, Ministarstva pravosuđa, organizacija civilnog društva, Ministarstva za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku i Pravnog fakulteta. Ovo tijelo uključuje vođenje detaljne rodne statistike o ubojstvima žena, praćenje i analizu individualnih slučajeva i situacija koje su dovele do ubojstava radi uočavanja ključnih propusta relevantnih nadležnih tijela, a u cilju unaprjeđenja zakonodavnog okvira i prakse, prevencije nasilja i zaštite žrtava.

2.1.4. Problemi koji traju i 'novi trendovi'

Nastavljen je trend visokog broja ubijenih žena među bliskim osobama. Ubojstva su najčešće počinili ženama bliski ili intimni muškarci. **Ubijeno je 18 žena** (2016. - 19), od čega njih 15 od strane njima bliskih muškaraca. Kao što je naglašeno i prošle godine, neki od glavnih uzroka tranzicije nasilja prema ženama i nasilja u obitelji iz područja prekršajno-pravne zaštite u područje kazneno-pravne, pa onda i migracija iz lakših kaznenih djela u ona teža su: formalistički, neorganiziran i za rodno nasilje nesenzibiliziran sustav zaštite i potpore žrtvama; izuzetno blaga penalna politika pravosuđa prema nasilnicima; ukupna neučinkovitost provedbe zaštitnih mjera žrtava uz nizak broj prihvaćenih mjera; nedostatak kvalitetnih i dugotrajnih programa rehabilitacije počinitelja, prvenstveno psihosocijalnog tretmana.

2.1.5. Postupanje policije i pravosuđa prema žrtvama nasilja u obitelji

Policija i pravosuđe u svom postupanju kod nasilja u obitelji rijetko uzimaju u obzir cjelokupan kontekst i kronologiju nasilja između članova obitelji dok i dalje u određenim slučajevima ne razlikuju nasilje od prava žrtve na nužnu obranu. Sudovi redovito puštaju počinitelje nasilja da se brane sa slobode izričući im blage, uglavnom uvjetne i novčane kazne te, u velikom broju slučajeva, izbjegavajući odrediti zaštitne mjere koje predlaže policija. Policija često nije u stanju učinkovito provesti zaštitne mjere, posebice zbog uske i ponekad nelogične interpretacije propisa, stavljajući u fokus žrtvu, umjesto nasilnika.

2.1.6. Postupanje centara za socijalnu skrb prema žrtvama nasilja u obitelji

Obveze centara za socijalnu skrb vezano uz nasilje u obitelji, osim u zakonskim odredbama, regulirane su i Protokolom o postupanju u slučaju nasilja u obitelji, a čiju provedbu Pravobraniteljica prati, posebice kroz pojedinačne pritužbe građana/ki. Kao i tijekom ranijeg izvještajnog razdoblja, postoji načelno dobra praksa, a uočeni propusti odnosili su se uglavnom na određenu razinu nesenzibiliziranosti prilikom postupanja prema žrtvama nasilja u obitelji. U pojedinim slučajevima prilikom postupanja centri nisu u potpunosti imali u vidu sve specifične okolnosti konkretnog slučaja, posebice povijest ranijeg obiteljskog nasilja, a što je moglo dovesti do daljnjeg produbljivanja već ionako nepovoljnijeg položaja u kojem se žrtve nalaze. Međutim, navedeni propusti predstavljaju pojedinačne slučajeve, a nikako uobičajeni standard u postupanju sa žrtvama.

2.2. DRUGI OBLICI NASILJA

2.2.1. Partnersko nasilje

I u ovom izvještajnom razdoblju Pravobraniteljica je postupala u više predmeta koji se odnose na partnersko nasilje, odnosno nasilje u intimnim partnerskim vezama. Osobe koje jesu ili su bile u intimnim partnerskim vezama još uvijek nemaju odgovarajuću pravnu zaštitu u kaznenom i

²⁴ Prema podacima MUP-a, od 2012.-2017., u Hrvatskoj su 90 žena ubili njihovi supruzi/partneri/bivši supruzi ili bliske osobe. **Femicid u Hrvatskoj čini 25-30% svih ubojstava**, što je uistinu zabrinjavajući postotak.

prekršajnom postupku. Pravobraniteljica je, između ostalog predložila da se, sukladno Konvenciji Vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, u *Zakonu o zaštiti od nasilja u obitelji* proširi krug osoba koje se štite, odnosno da se uključe i osobe koje ne žive u zajedničkom kućanstvu, tj. osobe koje nemaju zajedničku adresu prebivališta, što nije prihvaćeno. Zadnjih godina i partnersko nasilje sve više obilježava sve veća brutalnost, uključujući i ubojstva žena. Vežano za pokretanje prekršajnih postupka zbog počinjenja prekršaja iz čl.31. ZRS-a, Pravobraniteljica redovito pribavlja podatke MUP-a o slučajevima u kojima je policija podnijela optužni prijedlog. Ukupno je evidentirano **19 prekršaja** u vezi čega je od strane policije podnijeto 18 optužnih prijedloga, te 22 počinitelja, od čega je 19 osoba muškog spola i 3 ženskog spola. Zaključno, došlo je do pada broja prekršajnih djela iz čl.31. ZRS-a te se žurno trebaju potražiti nova i učinkovitija zakonska rješenja koja će ići u smjeru bolje zaštite osoba u intimnim partnerskim vezama. Ratifikacijom *Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji*, hrvatsko zakonodavstvo će se trebati uskladiti s istom, odnosno pružiti odgovarajuću zaštitu osobama koje se nalaze u intimnim partnerskim vezama.

2.2.2. Silovanje

Tijekom 2017., došlo je do određenog pada broja evidentiranih kaznenih djela spolnog odnošaja bez pristanka i silovanja, kako među bliskim osobama tako i u odnosu na ukupnu populaciju. Prema podacima MUP-a, zabilježena su ukupno 33 kaznena djela spolnog odnošaja bez pristanka među bliskim osobama (u odnosu na 83 tijekom 2016.) te 25 kaznenih djela silovanja među bliskim osobama (u odnosu na 34 tijekom 2016.) pri čemu su navedena kaznena djela u najvećem broju slučajeva počinjena između bračnih drugova (bivših i sadašnjih). U odnosu na ukupnu populaciju, kazneno djelo spolnog odnošaja bez pristanka evidentirano je u 67 slučajeva (pad za 42%) od kojih se 49% odnosi na bliske osobe, a kazneno djelo silovanja evidentirano je u 61 slučaju (pad za 25%) od kojih se 40% odnosi na bliske osobe. Sve žrtve su bile ženskog spola, a svi počinitelji muškog spola što ukazuje da se radi o dominantnom obliku rodno uvjetovanog nasilja.

2.3. RODITELJSKA SKRB

Pritužbe iz ovog područja (koje su u 60,76% slučajeva podnosili očevi), odnosile su se na spolne stereotipe vezane uz roditeljsku skrb i nasilje u obitelji. Pritom su se očevi učestalo prituživali na pasivnost centara za socijalnu skrb (posebice vežano uz ostvarivanje osobnih odnosa s djetetom) dok su pritužbe majki često bile vezane uz lošiju životnu situaciju uvjetovanu nasiljem u obitelji. Pravobraniteljica uočava kako postoji načelno dobra praksa u radu centara, a osnovane pritužbe ukazuju na određene propuste koji su se posljedično odražavali na roditeljsku skrb i doveli do nepovoljnijeg tretmana roditelja, kao što je nesenzibiliziranost za nasilje u obitelji te nerazlikovanje žrtve i počinitelja. Pitanje ravnopravnosti spolova na području roditeljske skrbi treba sagledati i u širem kontekstu obzirom na to da je postizanje ravnopravnosti u privatnom životu i obvezama (kao što su skrb i briga o djeci, obavljanje kućanskih poslova i sl.) preduvjet ravnopravnosti na tržištu rada, kao i na ostalim područjima života.

2.4. PROVEDBA NACIONALNE STRATEGIJE ZAŠTITE OD NASILJA U OBITELJI, 2017.-2022.

Vlada Republike Hrvatske donijela je 4. *Nacionalnu strategiju zaštite od nasilja u obitelji, za razdoblje od 2017. do 2022.*, u čijoj je izradi sudjelovala i Pravobraniteljica. Imajući u vidu činjenicu da se zadnjih godina ne povećavaju financijska sredstva za provedbu mjera iz Nacionalne strategije, Pravobraniteljica izražava svoju zabrinutost za provedbu mjera kojima će se osigurati odgovarajuća sredstva za skloništa i usluge podrške ženama žrtvama nasilja. U narednom razdoblju izazovi će biti osiguranje stambenog zbrinjavanja žrtava nasilja u obitelji, osiguranje financijske potpore radu

skloništa i savjetovališta za žrtve nasilja u obitelji, osiguranje zapošljavanja žrtava nasilja u obitelji. Pravobraniteljica je veliku pažnju posvećivala problematici stambenog zbrinjavanja žrtava obiteljskog nasilja na način da je pratila, poticala i kontinuirano isticala potrebu provedbe navedene mjere 1. *Osigurati stambeno zbrinjavanje djece i odraslih osoba žrtava nasilja u obitelji.*²⁵ Potrebno je preispitati cjelokupnu politiku stambenog zbrinjavanja žrtava nasilja te pronaći učinkoviti model stalnog i privremenog stambenog zbrinjavanja žrtava nasilja u obitelji. U slučajevima pritužbi žena - žrtava obiteljskog nasilja vezano za njihovo stambeno zbrinjavanje, Pravobraniteljica je davala preporuke i prijedloge Središnjem državnom uredu za obnovu i stambeno zbrinjavanje, jedinicama lokalne samouprave (gradovima) te centrima za socijalnu skrb da prilikom razmatranja zahtjeva žrtava obiteljskog nasilja za stambenim zbrinjavanjem imaju u vidu provedbu mjere iz Nacionalne strategije zaštite od nasilja u obitelji.

2.5. PROVEDBA PROTOKOLA O POSTUPANJU U SLUČAJU NASILJA U OBITELJI

2.5.1. Koordinatorice za ravnopravnost spolova

Kao i prijašnjih godina, gotovo svi koordinatorice su prikupili/e podatke od policije i centara za socijalnu skrb o provedbi Protokola, a većina i od zdravstvenih ustanova te pravosudnih tijela, dok su u manjoj mjeri podaci pribavljeni od odgojno-obrazovnih ustanova. Gotovo svi koordinatorice navode suradnju sa županijskim povjerenstvima za ravnopravnost spolova čiji su oni članovi/ice, a suradnja je uspostavljena i s jedinicama lokalne samouprave te s organizacijama civilnog društva. Međutim, sastanci vezano uz problematiku pojedinačnih slučajeva nasilja u obitelji se još uvijek u većini županija ne održavaju.

2.5.2. Županijska povjerenstva za ravnopravnost spolova

Gotovo sva povjerenstva uspostavila su suradnju i razmjenu podataka s relevantnim subjektima predviđenima Protokolom (koordinatoricama/icama, centrima za socijalnu skrb, policijom, organizacijama civilnog društva i županijama), jedino *Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Šibensko-kninske županije* tijekom 2017. (kao i tijekom 2015. i 2016.), nije poduzimalo nikakve aktivnosti niti su mu bila dodjeljivana novčana sredstva iz čega proizlazi kako navedeno povjerenstvo u protekle tri godine nije bilo aktivno te nije ispunjavalo svoju svrhu. *Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Splitsko-dalmatinske županije* navodi kako je imenovanje novog povjerenstva u tijeku. Imajući u vidu kako su održani lokalni izbori 2017., pojedina povjerenstva su provodila određene aktivnosti vezano uz političku participaciju žena.²⁶ I tijekom ovog izvještajnog razdoblja uočen je nerazmjer između aktivnosti povjerenstava te iznosa dodjeljenih sredstava (novčana sredstva 1.000 - 117.900 KN).

2.6. RADNA SKUPINA ZA RATIFIKACIJU ISTANBULSKE KONVENCIJE

Kao članica Radne skupine za izradu *Nacrta prijedloga Zakona o potvrđivanju Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji* (Konvencija)²⁷, u organizaciji Ministarstva za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku, Pravobraniteljica je

²⁵ Mjera u tematskom području III. Zbrinjavanje i potpora žrtvama nasilja u obitelji, Nacionalne strategije zaštite od nasilja u obitelji, za razdoblje od 2017. do 2022.

²⁶ To su povjerenstva za ravnopravnost spolova u slijedećim županijama: Bjelovarsko-bilogorskoj, Primorsko-goranskoj, Ličko-senjskoj, Vukovarsko-srijemskoj, Krapinsko-zagorskoj.

²⁷ Istanbulska konvencija u svojoj Preambuli prepoznaje da je nasilje prema ženama manifestacija povijesno nejednakih odnosa moći između žena i muškaraca koji su doveli do dominacije nad ženama i diskriminacije žena od strane muškaraca te do sprječavanja punog napretka žena; prepoznaje strukturalnu narav nasilja nad ženama kao rodno utemeljenog nasilja te da je nasilje prema ženama jedan od ključnih socijalnih mehanizama kojim se žene prisilno stavlja u podređen položaj u odnosu na muškarce, a „rodno utemeljeno nasilje prema ženama” označava kao nasilje usmjereno na ženu zbog toga što je žena ili koje nerazmjerno pogađa žene (točka d. definicija).

aktivno sudjelovala u radu, sugerirajući praktična rješenja, dajući stručna mišljenja i dijeleći s ostalim članovima/cama Radne skupine svoje iskustvo rada na predmetima obiteljskog nasilja.²⁸

3 SPOLNE I RODNE MANJINE

3.1. PRAVNA OSNOVA I OCJENA STANJA

3.1.1. Provedba odredaba Zakona o životnom partnerstvu osoba istog spola²⁹

Prema statističkim podacima prikupljenim od strane Ministarstva uprave, sklopljeno je 64 životnih partnerstva (2017.), od čega 36 među životnim partnerima i 28 među životnim partnericama. Tijekom izvještajne godine, Hrvatski sabor je izmjenio Zakon o osobnom imenu te Zakon o strancima, radi usklađivanja sa Zakonom o životnom partnerstvu osoba istog spola. Pravobraniteljica je zaprimila 2 pritužbe koje su se odnosile na pitanje provedbe predmetnog Zakona, a vezano za javnopravni i obiteljskopравни položaj životnog partnerstva.

3.1.2. Fizički integritet i kaznena djela motivirana mržnjom

Prema MUP-ovim podacima (2017.), zabilježeno je **7 kaznenih** djela motiviranih mržnjom prema osobama istospolne orijentacije, dok za prekršajna djela MUP ne vodi statistiku prema osnovama diskriminacije. DORH je izvijestio da su u istom razdoblju zaprimljene svega 3 kaznene prijave zbog kaznenog djela zločina iz mržnje motiviranog predrasudom na temelju spolne orijentacije, od čega su u jednom slučaju izvidi u tijeku, u jednom je podignuta optužnica zbog kaznenog djela prijetnje motivirane mržnjom prema osobama istospolne orijentacije, a u jednom je podignuta optužnica zbog kaznenog djela tjelesne ozljede, ali je izostala kvalifikacija kaznenog djela kao zločina iz mržnje. Prema evidenciji Ministarstva pravosuđa, na sudovima nije pokrenut niti jedan postupak (2017.) koji bi bio označen kao zločin iz mržnje, motiviran predrasudom na temelju spolne orijentacije, te nije zaprimljen ni niti jedan predmet s obilježjem prekršaja motiviranog predrasudom na temelju spolne orijentacije. Pripadnici spolnih i rodni manjina bili su izloženi fizičkim i verbalnim napadima te govoru mržnje, što je vidljivo iz pritužbi, ali se nerado obraćaju policijskom i pravosudnom sustavu.

3.1.3. Sloboda okupljanja i izražavanja

Tijekom 2017. na povorkama ponosa, na kojima se ostvaruje ustavna sloboda javnog okupljanja i izražavanja, nisu zabilježeni veći incidenti koji bi bili posljedica iskazivanja netrepeljivosti, no Pravobraniteljica je primila 1 pritužbu na postupanje policije u osiguranju povorke u Splitu.

3.1.4. Tržište rada i tržišni pristup uslugama i dobrima

Tijekom izvještajne godine zaprimljene su svega 3 pritužbe zbog diskriminacije temeljem spolne orijentacije u području rada i zapošljavanja. Iskustvo iz prakse pokazuje da je relativno malen broj pritužbi posljedica straha od razotkrivanja identiteta diskriminiranih osoba te viktimizacije i izlaganja još težim oblicima uznemiravanja. Iz područja pristupa i nabave robe, odnosno pružanja usluga, dolazi mali broj pritužbi temeljem svih diskriminacijskih osnova po ZRS-u, pa tako i temeljem spolne orijentacije.

²⁸ Uz Pravobraniteljicu, u Radnoj skupini sudjelovali su predstavnici nadležnih ministarstava, pravni stručnjaci, predstavnici udruga civilnog društva, Ureda za ravnopravnost spolova Vlade RH, Pravnog fakulteta i drugi.

²⁹ Narodne novine, br. 92/2014.

3.1.5. Zaključna razmatranja i preporuke

Unatoč vidljivom napretku vezanom za prava osoba istospolne orijentacije, i to prvenstveno kroz donošenje novog zakonodavnog okvira kojim je uređen građanskopravni status istospolnih zajednica, i dalje postoje određene prepreke za postizanje stvarne ravnopravnosti građana i građanki istospolne orijentacije. Stoga je neophodno jasno postaviti granice između prekršaja motiviranih predrasudom na temelju spolne orijentacije i kaznenih djela motiviranih mržnjom prema osobama istospolne orijentacije, unaprijediti evidenciju a vezano za parnične, upravne, prekršajne i kaznene sporove, uvesti evidenciju MUP-a za prekršaje motivirane predrasudom na temelju spolne orijentacije, uvoditi programa stručnog usavršavanja za državne odvjetnike/ce i suce/sutkinje koji odlučuju u anti-diskriminacijskim sporovima te žurno postupanje svih nadležnih tijela sukladno Protokolu o postupanju u slučaju zločina iz mržnje.

3.2. PROBLEMI RODNO-DISFORIČNIH OSOBA

Pravobraniteljica je tijekom izvještajnog razdoblja intenzivirala suradnju s Ministarstvom znanosti i obrazovanja i Ministarstvom uprave, ali i s Hrvatskim zavodom za zdravstveno osiguranje. Naime, jedan od ključnih neriješenih problema rodno-disforičnih osoba, još od 2013., je nepostojanje jedinstvenog postupka i uputa za promjenu svjedodžbi/diploma nakon promjene spola, odnosno odabira života u drugom rodnom identitetu. Kako bi donekle sanirala ovaj problem, Pravobraniteljica je (2016.) izradila *Uputu za postupanje obrazovnih institucija prilikom zahtjeva rodno-disforičnih osoba za izmjenom svjedodžbi/diploma po promjeni imena i spola, odnosno po promjeni imena i odabira života u drugom rodnom identitetu*. Uputa je dostavljena srednjim školama/sveučilištima/veleučilištima te ostalim obrazovnim institucijama, a po dostavljenim pritužbama stranaka. No, problem je trebalo riješiti na sustavnoj razini. Stoga je ista uputa dostavljena i Ministarstvu znanosti i obrazovanja koje se obvezalo, u suradnji s Ministarstvom uprave, u što kraćem roku izraditi službenu uputu za postupanje svih obrazovnih institucija prilikom izmjena svjedodžbi, diploma i drugih obrazovnih i strukovnih certifikata uslijed promjene spola. Drugi neriješen problem jest hodogram troškova koje bi u postupku spolne tranzicije trebala dijelom snositi država. Naime, trenutno ne postoji ni jasna uputa vezana uz ovaj postupak pa je terapijski režim ostao neharmoniziran i ovisan isključivo o tumačenju pojedinih ministara, odnosno djelatnika/ca lokalnih ispostava HZZO. Ovakva neujednačena i diskreciona praksa je neprihvatljiva, a uz to najčešće i dovodi do diskriminacije ovih osoba. U smislu rješavanja ovog, ali i svih drugih preostalih otvorenih pitanja, Pravobraniteljica se (15.2.2017.) sastala s ministrom zdravstva. Na sastanku je ministar dao garancije da će se osnovati radna skupina pri Ministarstvu zdravstva koja bi se bavila rješavanjem svih preostalih otvorenih pitanja vezano uz zaštitu i unaprjeđenje prava rodno-disforičnih osoba.

4 RIZICI VIŠESTRUKÉ DISKRIMINACIJE I POSEBNO OSJETLJIVE DRUŠTVENE SKUPINE

4.1. ŽENE U RURALNIM PODRUČJIMA

Žene u ruralnim područjima i dalje se susreću s brojnim preprekama, a njihov potencijal još uvijek nije u dovoljnoj mjeri prepoznat te im je neophodna potpora svih razina vlasti. Da se radi o značajnijem pitanju, govori i činjenica kako je ova problematika prepoznata i na razini Europskog parlamenta koji je (8.3.2017.) donio *Prijedlog rezolucije o ženama i njihovoj ulozi u ruralnim područjima*. Obzirom na navedeno, Pravobraniteljica se nada da će se ovoj problematici u skorije vrijeme posvetiti značajnija

pažnja i na nacionalnoj razini, a posebice vezano uz mogućnost reguliranja profesionalnog statusa za žene u ruralnim područjima, uspostavljanja tematskih potprograma o ženama u ruralnim područjima te zaštite žena u ruralnim područjima od svih oblika nasilja.³⁰

4.2. ŽENE S INVALIDITETOM

Nepovoljniji položaj u kojem se nalaze žene s invaliditetom odražava se na gotovo sva područja života te stoga u znatnoj mjeri utječe i na kvalitetu njihova života. Rizik višestruke diskriminacije posebno dolazi do izražaja prilikom ostvarivanja ekonomske neovisnosti, pronalaska posla i nastavka obrazovanja. Poseban problem predstavljaju i društvene predrasude te nepoznavanje problema s kojima se susreću žene s invaliditetom. S obzirom na nedovoljnu dostupnost usluga za žene s invaliditetom u ruralnim područjima te suočavanje istih s većim brojem predrasuda nego u gradskim sredinama, navedena problematika zahtijeva posebnu pažnju. Nužno je i kontinuirano raditi na osvještavanju i informiranju žena s invaliditetom o njihovim reproduktivnim pravima, ali i na senzibilizaciji liječnika/ica za navedenu problematiku, posebno ako se ima u vidu relativno malen broj žena s invaliditetom koje su rodile, njih 765 u 2017.

4.3. ŽENE PRIPADNICE NACIONALNIH MANJINA

Nastavljeno je provođenje aktivnosti s ciljem suzbijanja diskriminacije Romkinja. Međutim, njihov položaj i dalje iziskuje ulaganje dodatnih napora kako bi se pojavnosti diskriminacije suzbile. Patrijarhalnost romskih zajednica velika je prepreka i izazov, a mijenjanje životnih obrazaca koji pridonose održavanju diskriminacije odvija se vrlo sporo. Veliki problem, a koji je naglasio i Europski parlament u Rezoluciji P8_TA(2017)0413 o aspektima temeljnih prava u integraciji Roma u EU (25.10.2017.) su rani i prisilni brakovi te narušavanje tjelesnog integriteta žena. Aktivnosti usmjerene na edukaciju romske nacionalne manjine o višestrukoj štetnosti takvih životnih obrazaca od ključne su važnosti za promjenu nepovoljnog statusa u kojem se pripadnice te nacionalne manjine nalaze.

4.4. ŽRTVE SEKSUALNOG NASILJA U DOMOVINSKOM RATU

Od donošenja *Zakona o pravima žrtava seksualnog nasilja za vrijeme oružane agresije na Republiku Hrvatsku u Domovinskom ratu*³¹ (Zakon), Pravobraniteljica prati dinamiku podnošenja zahtjeva za ostvarenje prava, provedbu samog Zakona te rad Povjerenstva za žrtve seksualnog nasilja koje, rješavajući zahtjeve žrtava, odlučuje o pravima žrtava seksualnog nasilja za vrijeme Domovinskog rata. Prema podacima koje je Pravobraniteljici dostavilo Ministarstvo hrvatskih branitelja, od dana stupanja na snagu Zakona, Ministarstvo je zaprimilo ukupno 215 zahtjeva za stjecanje statusa žrtve seksualnog nasilja u Domovinskom ratu i ostvarivanje prava koja po tom osnovu proizlaze iz Zakona. Do kraja 2017., Povjerenstvo je donijelo 212 rješenja, od toga 132 pozitivnih, a 76 negativnih. U 4 predmeta došlo je do obustave upravnog postupka uslijed smrti stranke. Prema evidenciji Ministarstva hrvatskih branitelja, ostala su neriješena svega 3 zahtjeva od kojih su 2 zaprimljena krajem 2017. Ministarstvo navodi kako se neriješeni predmeti nalaze u postupku odlučivanja sukladno navedenom Zakonu i Zakonu o općem upravnom postupku. Ministarstvo nije Pravobraniteljici ove godine dostavilo podatke razvrstane po spolu žrtava.

4.5. ŽENE I PROSTITUCIJA

Prema važećem hrvatskom zakonodavstvu, prekršajno se kažnjavaju osobe koje se odaju prostituciji, ali ne i kupci usluga, iako kupac usluga može odgovarati kazneno u određenim slučajevima iz

³⁰ Navedeno je predviđeno Prijedlogom Rezolucije.

³¹ Narodne novine, br. 64/2015.

čl.157.st.2. KZ-a. Imajući u vidu kako je prostitucija jedan od najgrubljih i najtežih oblika eksploatacije, i to uglavnom žena, Pravobraniteljica se godinama zalaže za švedski model kriminalizacije kupaca usluga i dekriminalizaciju prostitutki. Prema podacima Ministarstva unutarnjih poslova, evidentirana su ukupno 93 kaznena djela prostitucije kojima je bilo oštećeno ukupno 100 osoba koje su, kao i prijašnjih godina, bile isključivo žene (100%) i to mlađe životne dobi. Obzirom na to da je 2016. kaznenim djelom prostitucije bila oštećena 81 osoba, vidljiv je porast broja osoba oštećenih kaznenim djelom prostitucije za 23% u 2017.

4.6. ŽRTVE TRGOVANJA LJUDIMA, POSEBICE ŽENAMA I DJECOM

Prema podacima MUP-a, u RH identificirano je ukupno 29 žrtava trgovanja ljudima (30 žrtava tijekom 2016.), od kojih je 16 bilo muškog spola (55%), a 13 ženskog spola (45%). Za razliku od prethodnih izvještajnih razdoblja, kada su najčešće žrtve trgovanja ljudima bile žene mlađe životne dobi koje su bile uglavnom spolno eksploatirane, 2017. najveći broj žrtava bio je eksploatiran za činjenje protupravnih radnji (42%), a zatim zbog radne eksploatacije (33%) te spolne eksploatacije (21%). Dok su muškarci u najvećem broju slučajeva (58%) bili eksploatirani za činjenje protupravnih radnji, a u svega 1 slučaju i spolno eksploatirani (udio od 4%), žene su najčešće bile eksploatirane upravo spolno (44% slučajeva), a zatim zbog radne eksploatacije (27%) i eksploatacije za činjenje protupravnih radnji (22%).

5 PODRUČJE OBRAZOVANJA

Zabilježeni su pozitivni pomaci u pogledu unaprjeđivanja integracije građanskog odgoja i obrazovanja u osnovne i srednje škole i uvođenja sadržaja vezanih za pitanja ravnopravnosti spolova kroz tu međupredmetnu temu. Posebno valja izdvojiti *prijevode 6 priručnika Vijeća Europe za učitelje i nastavnike građanskog odgoja i obrazovanja*, koje je izdala Agencija za odgoj i obrazovanje. U priručnicima su zastupljene teme vezane uz diskriminacijske osnove u nadležnosti Pravobraniteljice (spol i spolnu orijentaciju), što predstavlja doprinos unaprjeđenju zastupljenosti takvih anti-diskriminacijskih sadržaja u nacionalnom odgojno-obrazovnom sustavu. Navedene aktivnosti u skladu su sa stajalištem Europskog parlamenta³² koji je naglasio potrebu za ulaganjem u građanski odgoj i obrazovanje te obrazovanje o ravnopravnosti spolova u cijeloj Europi.

S druge strane i dalje se javljaju primjeri rodni stereotipa u odgojno-obrazovnim materijalima. Za sada nisu zabilježene najave izmjena takvih sadržaja, budući da se odgovorna tijela ne očituju na preporuke Pravobraniteljice. Najnoviji takav primjer zabilježen je u *vježbenici „Sveznalica 2“* na koju je Pravobraniteljica zaprimila pritužbu, a u kojoj se majka spominje isključivo u ulozi osobe koja obavlja kućanske poslove i brine za djecu, dok se ocu pripisuju obiteljske i društveno odgovorne uloge. Imajući u vidu problem rodni stereotipa u udžbenicima i drugim odgojno-obrazovnim materijalima, Pravobraniteljica je trima najvećim izdavačima školskih udžbenika u Hrvatskoj (Alfa d.d., Profil Klett d.o.o i Školska knjiga d.d.) uputila dopis vezano za poštivanje načela ravnopravnosti spolova u novoj generaciji udžbenika za osnovne i srednje škole, imajući u vidu skorašnje donošenje novog Kataloga obvezni udžbenika i pripadajućih dopunskih nastavnih sredstava. Izdavačima je dostavljeno 6 općih preporuka za izradu školskih udžbenika i drugih nastavnih materijala namijenjenih njihovim autorima/cama i stručnim radnim skupinama, a koje proizlaze iz niza relevantnih propisa kojima se regulira integracija sadržaja vezanih za pitanja ravnopravnosti spolova u školske udžbenike. Međutim, izrada novih školskih udžbenika za šk.god.2018./19. odgođena je do završetka provedbe

³² Rezolucija P8_TA(2017)0487 (12. 12. 2017.) o Izvješću o građanstvu EU-a za 2017.: *Jačanje prava građana u Uniji demokratskih promjena* (2017/2069(INI)).

Kurikularne reforme zbog potrebe njihovog usklađivanja s novim kurikulumima. Bez obzira na to, Pravobraniteljica očekuje da će izdavači postupati u skladu s izrečenim preporukama. Na reviziju i razvoj ne-stereotipnih obrazovnih kurikuluma, udžbenika i nastavnih materijala pozvao je i *Odbor za uklanjanje diskriminacije žena UN-a u Općoj preporuci br.36(2017) o pravu djevojčica i žena na obrazovanje* (27.11.2017.).

Na inicijativu Pravobraniteljice za *izmjenama i dopunama Nacionalne klasifikacije zanimanja* radi uvođenja svih naziva zanimanja u muškom i ženskom rodu, Ministarstvo rada i mirovinskog sustava očitivalo se da je taj postupak u tijeku, radna skupina započet će s radom 2018., a proces će zahtijevati suradnju i angažiranost brojnih dionika te dosta vremena. Pritom će se poštivati odredbe Zakona o ravnopravnosti spolova i uzeti u obzir upotreba rodno osjetljivog jezika.

6 MEDIJI

Pravobraniteljica je davala javna priopćenja i izjave za javnost s komentarima medijske prakse korištenja spolnih stereotipa i seksizma u medijskim sadržajima i izjavama javnih osoba te provodila neovisne tematske analize medijskih sadržaja. Postupala je i po pritužbama građana/ki na medijske sadržaje i upućivala upozorenja i preporuke medijskim nakladnicima i urednicima/cama te oglašivačima vezano za spolne stereotipe i seksizam u reklamnim kampanjama, uvredljivo, omalovažavajuće i ponižavajuće prikazivanje žena opravdavano slobodom izražavanja, postupanja vezano za pritužbe na medijske sadržaje o spolnim i rodnim manjinama. U cjelovitom Izvješću o radu za 2017., nalazi se detaljno opisano 9 slučajeva iz prakse Pravobraniteljice vezano za područje medija, među kojima su i primjeri dobre prakse. Javnost je i dalje sve osjetljivija na seksizam i spolne stereotipe, a što je vidljivo iz reagiranja i pritužbi građana i građanki na pojedine medijske sadržaje koje Pravobraniteljica prima. Jedan od temeljnih trendova medijskog izvještavanja već godinama je medijsko prozivanje pojedinaca u slučajevima njihovih pojedinačnih seksističkih ispada, ukazivanje na neprihvatljivost takvog ponašanja i stavova, ali i istovremeno uporno i svakodnevno korištenje seksizama na različite načine u vlastitim medijskim sadržajima. Drugi uočeni trendovi, koje Pravobraniteljica s primjerima navodi u cjelovitom Izvješću su: fokus na fizički izgled političarki, korištenje jezičnih spolnih stereotipa te propusti u izvještavanju o problematici obiteljskog nasilja.

6.1. ANALIZA MEDIJSKOG PRAĆENJA KAMPANJE ZA LOKALNE IZBORE - 21. SVIBNJA 2017.

Pravobraniteljica je pratila medijsko izvještavanje (6.-19.5.2017.) o *izbornoj kampanji za izbor članova predstavničkih tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, općinskih načelnika, gradonačelnika i župana i njihovih zamjenika* kako bi provjerila je li, i koliko, tematika ravnopravnosti spolova bila zastupljena u medijima tijekom 14-dnevne izborne kampanje. Od 704 pregledanih članaka objavljenih u navedenom razdoblju na 9 Internet portala³³, svega 1,7% je imalo veze s ravnopravnošću spolova i to isključivo vezano uz temu poštivanja kvota na kandidacijskim listama. Ni kandidati ni kandidatkinje nisu prepoznali specifične probleme s kojima se suočavaju žene u lokalnim sredinama, pogotovo žene u ruralnim područjima, žene žrtve nasilja u obitelji ili pripadnice nacionalnih i etničkih manjina. Nisu se referirali na rad lokalnih povjerenstava za ravnopravnost spolova, potrebu donošenja rodno osviještenih proračuna ili važnost potpisivanja Europske povelje o ravnopravnosti spolova na lokalnoj razini Vijeća europskih općina i regija. U svega dva članka jedan kandidat i jedna kandidatkinja su spomenuli pitanje reproduktivnih prava, ali isključivo kao odgovor na brzinska pitanja koja su obuhvaćala i pitanje preimenovanja naziva trgova i ulica, vjeronauk i

³³ dnevnik.hr; tportal.hr; vecernji.hr; net.hr; 24sata.hr; novilist.hr; nacional.hr, N1TV i epodravina.hr

zdravstveni odgoj u školama ili za koji nogometni klub navijaju. Da su stranke kandidirale više žena te da su kandidati/kinje progovarali/e o temama vezanim uz ravnopravnost spolova, mediji bi o tome izvještavali. S druge strane, *mediji su slobodni, pa i dužni, i sami problematizirati određena područja vezana uz ravnopravnost spolova* te ih ravnopravno ostalim temama nametnuti kao pitanja za kandidate/kinje.

6.2. ANALIZA TISKA I INTERNET PORTALA: ZASTUPLJENOST TEMA VEZANIH UZ RAVNOPRAVNOST SPOLOVA (3.038 ČLANAKA)

Analizirali smo 3.038 članaka³⁴ vezanih za područja³⁵ koja Pravobraniteljica prati iz aspekta ravnopravnosti spolova (2017.). **Najzastupljenija tema** već drugu godinu za redom je ***nasilje prema ženama i nasilje u obitelji*** (38%). Gotovo dvostruko manje članaka posvećeno je pravima spolnih manjina (20%) te temama vezanima uz tržište rada (13%). S ***manje od 10%*** zastupljene su bile teme vezane uz reproduktivna prava (6%)³⁶, obiteljsku problematiku (5%)³⁷, općenito ravnopravnost spolova (5%), političku participaciju (4%), obrazovanje (2%) i medije (1%). S ***manje od 1%*** bile su zastupljene teme vezane uz položaj žena s invaliditetom, žena u sportu i ruralnim krajevima te prostitucija i trgovanje ljudima. Oko 4% činili su ostali članci u kojima se usput spominjala i ravnopravnost spolova (npr. intervjui, aktivnosti OCD-a, žene u rodno nestereotipnim zanimanjima, donošenje Nacionalnog plana za suzbijanje diskriminacije, razna izvješća o ljudskim pravima i sl.).

6.3. KVANTITATIVNA ANALIZA MEDIJSKOG IZVJEŠTAVANJA O NASILJU PREMA ŽENAMA

U okviru novog EU-projekta *'Izgradnja učinkovitije zaštite: promjena sustava za borbu protiv nasilja prema ženama'*³⁸, provedena je analiza medijskog izvještavanja o nasilju prema ženama na uzorku od 3.499 članaka prikupljenih s pet portala (index.hr, 24sata.hr, jutarnji.hr, vecernji.hr, tportal.hr) u 5-godišnjem razdoblju (1.1.2012.-31.12.2016.).³⁹ Na temelju dobivenih rezultata u okviru projekta pristupit će se izradi *Medijskog kodeksa izvještavanja o nasilju prema ženama*. **Rezultati kvantitativne analize** su da svaki 3. članak o konkretnim slučajevima nasilja prema ženama ima senzacionalistički naslov kako bi privukao pozornost čitatelja/ica kao da slučaj nasilja prema ženama samo po sebi nije sadržaj od javnog interesa. Počinitelj nasilja je u primarnom fokusu najvećeg postotka članaka, a ujedno i osoba koju se u najvećem postotku citira. Gotovo polovina članaka o nasilju prema ženama uključuje i nagađanja i pretpostavke. Svaki 10. članak direktno ili indirektno optužuje žrtvu i na nju svaljuje odgovornost za počinjeno nasilje nad njom. Svaki 10. članak dovodi nasilje u kontekst ljubomore i ljubavnog trokuta ili izražavanja prevelike ljubavi, minorizira čin nasilja, naglašava žrtvinu ljubav prema počinitelju te koristi humoristične opaske. Svaki 3. članak objavljuje puno ime i prezime žrtve ili počinitelja, a svaki peti i adresu na kojoj je počinjeno nasilje.

³⁴ Prikupljenih preko agencije Briefing koja prati više od 365 dnevnih, tjednih, mjesečnih i periodičnih tiskovina koje se tiskaju na području Republike Hrvatske i odabire članke kategorizirane prema tematici i ključnim riječima vezanim uz područja vezana uz ravnopravnost spolova koja Pravobraniteljica prati.

³⁵ Tržište rada, Nasilje prema ženama i nasilje u obitelji, politička participacija, obrazovanje, prava spolnih manjina, mediji, reproduktivna prava, višestruka diskriminacija, obiteljska problematika.

³⁶ U velikom postotku unutar teme reproduktivnih prava (180 članaka) zastupljeni su bili članci koji su izvještavali o odluci Ustavnog suda u predmetu ocjene suglasnosti s Ustavom Zakona o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o radanju djece (24%) i aktivnosti organizacija civilnog društva i civilnih inicijativa (17%).

³⁷ Obiteljska problematika (166 članaka) obuhvatila je teme poput ravnopravnog roditeljstva, očeva na roditeljskom dopustu, skrbništva i alimentacija, prava majki i roditelja te raspravu oko prijedloga novog Obiteljskog zakona.

³⁸ Više o projektu u poglavlju 1.4.4.

³⁹ Kvalitativna analiza trendova medijskog izvještavanja bit će izrađena u 2018., te objavljena u publikaciji zajedno sa zaključcima i preporukama.

6.4. PROMICANJE RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA KROZ ISTUPE PRAVOBRANITELJICE U MEDIJIMA

Pravobraniteljica je objavila **16 javnih priopćenja** kojima je reagirala na aktualna događanja. Sva javna priopćenja dostupna su na službenim web stranicama www.prs.hr. Pravobraniteljica je 74 puta gostovala u radio i TV emisijama, bilo u studiju ili snimljenim izjavama te 42 puta odgovorila na upite novinara/ki tiskanih medija i Internet portala, a izjave, intervjui, dijelovi izvješća i aktivnosti objavljene su u medijima 678 puta. Službene stranice Pravobraniteljice pregledavane su 3.708.302 puta što je za 18% više nego 2016. Za svaki od tri EU-projekta, Pravobraniteljica je pokrenula posebne web stranice (<http://staklenilabirint.prs.hr>; <http://rec.prs.hr>; <http://vawa.prs.hr>).

7 RAVNOPRAVNOST SPOLOVA U PODRUČJU POLITIČKE PARTICIPACIJE

Povodom održavanja lokalnih izbora 2017., Pravobraniteljica je provodila niz aktivnosti: izdala je 2 javna priopćenja, sudjelovala na nekoliko tematskih skupova, davala izjave za medije, te gostovala na televiziji Nova TV u posebnoj emisiji posvećenoj rezultatima izbora. Ukupno gledajući, na lokalnim izborima 2017., žene nisu bile osjetno podzastupljen spol prilikom kandidature - od ukupno 47.601 kandidiranih, 41,7% činile su žene. To je izravna posljedica nastupanja obveze poštivanja načela ravnopravnosti spolova u smislu spolne kvote od najmanje 40% zastupljenosti jednog spola na kandidacijskim listama. **Kvota nije poštivana na 14% kandidacijskih lista.** Unatoč relativno dobroj kvantitativnoj zastupljenosti na kandidacijskim listama, drugi vidovi neravnopravnosti ostali su prisutni. Žene su bile najzastupljenije na nižim pozicijama na listama, uz samo 15% žena među nositeljicama lista. Posljedica takvog rasporeda na listama je takva da je udio žena u svim predstavničkim i izvršnim tijelima jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave nakon provedenih izbora iznosio 24,4%. Premda žene tako i dalje ostaju osjetno podzastupljen spol na lokalnoj razini političke vlasti, navedeni postotak predstavlja povećanje njihove zastupljenosti od 6,7% u odnosu na rezultate prošlih lokalnih izbora. Nažalost, par-nepar sustav na kandidacijskim listama, koji je Pravobraniteljica predložila političkim strankama uoči izbora, u pravilu se nije primjenjivao. Ovi izbori bili su prvi na kojima nisu postojale nikakve zapreke za primjenu prekršajnih sankcija (novčane kazne) za nepoštivanje spolne kvote. Budući da je pokretanje prekršajnih postupaka protiv predlagatelja kandidacijskih lista u nadležnosti općinskih državnih odvjetništava, Pravobraniteljica je od DORH-a zatražila izvješće o pokretanju prekršajnih postupaka. DORH je Pravobraniteljicu obavijestio da je u tijeku dostava i obrada statističkih podataka o radu državnih odvjetništava te izrada Izvješća DORH-a za 2017., nakon čega će dostaviti tražene podatke.

Uzimajući u obzir osjetnu podzastupljenost žena koju su pokazali rezultati lokalnih izbora, Pravobraniteljica je svim županijama u RH koje do sada još nisu potpisale *Europsku povelju o ravnopravnosti spolova na lokalnoj razini Vijeća europskih općina i regija* (CEMR), preporučila da to naprave. Nakon preporuke Pravobraniteljice upućene (rujan 2017.) na adrese 11 županija, zaprimljena su očitovanja o postupanju u skladu s preporukom: 7 županija usvojilo je preporuku (Ličko-senjska, Sisačko-moslavačka, Koprivničko-križevačka, Požeško-slavonska, Brodsko-posavska, Grad Zagreb, Primorsko-goranska), 2 županije najavile su da će ju razmotriti na narednim sjednicama radnih tijela županije (Karlovačka, Osječko-baranjska), dok 2 županije nisu usvojile preporuku (Splitsko-dalmatinska i Zadarska). Nažalost, u tim dvjema županijama nepoštivanje načela ravnopravnosti spolova na lokalnim izborima bilo je najizraženije (25% kandidacijskih lista bez kvote u svakoj), pa bi upravo u njima provedba Povelje bila najpotrebnija. Rezultati izbora u pogledu spolne zastupljenosti u

granicama su očekivanoga, uzimajući u obzir da je i praksa drugih zemalja pokazala da inicijalno uvođenje obvezne kvote utječe na povećanje udjela izabраних žena u sličnim postotcima. Međutim, prema Zakonu o ravnopravnosti spolova, osjetna neuravnoteženost zastupljenosti jednog spola trebala se eliminirati najkasnije prigodom provedbe trećih redovnih izbora od dana stupanja na snagu Zakona. Predviđeni rok je prošao, a u Hrvatskoj još niti na jednoj razini političkog odlučivanja taj normativ nije ispunjen, izuzev izbora za članove Europskog parlamenta.

8 NACIONALNA POLITIKA ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA

Iako se *Nacionalna politika za ravnopravnost spolova odnosila na razdoblje od 2011.-2015.*, analizirajući pojedine mjere (čiji nositelji su Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku, Ministarstvo pravosuđa, Pravosudna akademija i Policijska akademija) vidljivo je kako su njihovi nositelji i tijekom izvještajne godine poduzimali određene aktivnosti u cilju kontinuirane provedbe mjera. Pritom Pravobraniteljica uočava kako su dostatna financijska sredstva, pored aktivnosti njihovih nositelja, predstavljala jedan od ključnih faktora za provedbu navedenih mjera. Obzirom na to da se izrada nove Nacionalne politike nastavila i tijekom 2017., Pravobraniteljica preporučuje: (1) Izradu i usvajanje nove Nacionalne politike za ravnopravnost spolova u što skorijem razdoblju, (2) Osiguravanje dostatnih financijskih sredstava za kontinuirano provođenje svih predviđenih mjera.

9 ŽENE I SPORT

Unatoč sporadičnim pozitivnim pomacima koji pridonose postupnoj promjeni diskriminirajućih obrazaca, položaj žena u području sporta kontinuirano je nepovoljan na svim razinama. Osjetna podzastupljenost žena, posebno na najvišim hijerarhijskim pozicijama, uzrokovana je dubljim strukturalnim vidovima diskriminacije, prije svega stereotipnim rodnim ulogama. Rodni stereotipi o sportašima i sportašicama rašireni su u medijima, a prikazi sportašica često imaju naglasak na ženstvenosti i seksualnoj privlačnosti, što pridonosi marginalizaciji njihovih sportskih postignuća. Potrebno je kontinuirano raditi na suzbijanju stereotipa o sportu kao primarno „muškom“ području, osnaživati i poticati žene na veće uključivanje u sportske aktivnosti te raditi na promjeni percepcije o ulozi žene u sportu.

10 REPRODUKTIVNO ZDRAVLJE

Pravobraniteljica je nastavila raditi na unaprjeđivanju reproduktivnog zdravlja i prava žena. Slijedom zaprimljenih pritužbi, zdravstvenim ustanovama je ukazano na relevantne nacionalne i međunarodne propise iz tog područja i skrenuta pažnja na postupanje u skladu s jamstvima zabrane diskriminacije. Zdravstvene ustanove u pravilu afirmativno reagiraju na preporuke Pravobraniteljice i poduzimaju mjere u cilju poštivanja svih stručnih standarda i etičkih načela prema kojima moraju postupati. Godinu je obilježila *Odluka Ustavnog suda* slijedom koje će biti potrebno pratiti proces donošenja novog zakona kojim se regulira pravo na pobačaj, a kojega Hrvatski sabor mora donijeti u roku od dvije godine od dana donošenja Rješenja. Pravobraniteljica je pratila donošenje Odluke te izdala javno priopćenje. Pravobraniteljica očekuje da novo zakonsko rješenje neće unazaditi postojeća prava koja su

ženama zagantirana sadašnjim Zakonom. Stoga je potrebno dosljedno provoditi mjere kojima će se jamčiti sveobuhvatan spolni odgoj, osigurati ženama pristup planiranju obitelji i cjelokupnom rasponu usluga povezanih sa spolnim i reproduktivnim zdravljem, uključujući suvremene metode kontracepcije te siguran i zakonit prekid trudnoće. Na to ukazuje i Europski parlament kroz nekoliko rezolucija donesenih u 2017., kao i Vijeće Europe koje upozorava na činjenicu da se posljednjih godina ponovo javljaju prijetnje seksualnom i reproduktivnom zdravlju i pravima žena u Europi.

11 ŽENE TRAŽITELJICE MEĐUNARODNE ZAŠTITE

Pravobraniteljica kontinuirano prati ukupnu politiku odobravanja međunarodnih zaštita⁴⁰ te pitanja integracije stranaca/kinja u RH, posebice u kojoj se situaciji nalaze žene izbjeglice i tražiteljice međunarodne zaštite. U tu svrhu Pravobraniteljica prikuplja podatke po spolnoj strukturi. Izbjeglička kriza je (2016.-2017.) utjecala na porast zahtjeva za odobravanjem međunarodne zaštite. Prema dostavljenim podacima MUP-a, međunarodnu zaštitu je zatražilo ukupno 1.887 osoba (za 346 ili 15,49% osoba manje nego u 2016.), od toga 1.583 ili 83,88% su bile osobe muškog spola, a 304 ili 16,11% ženskog. Odobreno je 183 azila i 28 supsidijarnih zaštita, ukupno 211 međunarodnih zaštita, daleko najveći broj od uspostave sustava azila. Imajući u vidu da udio ženskog spola prema podnijetim zahtjevima iznosi tek 16,11%, osobama ženskog spola odobreno je razmjerno znatno više međunarodnih zaštita (28,9%) u odnosu na osobe muškog spola. To se uklapa u dosadašnji trend. Republika Hrvatska je prihvatila po osnovi premještanja i preseljenja ukupno 102 osobe, a što je za 436% više u odnosu na 2016. Premda je pravna integracija osoba pod međunarodnom zaštitom u RH relativno dobro posložena, u praksi se još uvijek izgrađuje sustav integracije. Pravobraniteljica je dala određene preporuke u odnosu na postupovna i prihvatna jamstva žena izbjeglica i tražiteljica međunarodne zaštite, kao i pitanje njihove integracije.

12 PROVEDBA REZOLUCIJE VIJEĆA SIGURNOSTI UN-a 1325 (2000) O ŽENAMA, MIRU I SIGURNOSTI I SRODNIH REZOLUCIJA

Nakon isteka *Nacionalnog akcijskog plana za provedbu rezolucije Vijeća sigurnosti 1325(2000) o ženama, miru i sigurnosti i srodnih rezolucija, za razdoblje 2011. do 2014.* (NAP) te formalnog završetka prvog ciklusa, većina mjera iz tog akcijskog plana nastavila se provoditi. Vlada Republike Hrvatske je na svojoj sjednici (18.1.2018.) donijela Odluku o osnivanju Radne skupine za izradu novog NAP-a u koju je imenovana i Pravobraniteljica.

Pravobraniteljica je nastavila pratiti napredak zaštite i osnaživanja žena u područjima sukoba i u situacijama nakon sukoba, pa je, između ostalog, sudjelovala na različitim skupovima međunarodnog i regionalnog značaja. Pomaci u provedbi Rezolucije 1325 i srodnih rezolucija su posebno vidljivi u naporima oko uvođenja rodne ravnoteže u oružanim snagama (udio žena u djelatnom vojnom sastavu je 11,54%), policiji i sustavu državne sigurnosti (udio žena od 39 – 50%) te u povećanju broja žena na rukovodećim i upravljačkim funkcijama u navedenim institucijama. Pravobraniteljica također smatra da je potrebno, a uvažavajući dramatične promjene u svijetu, utvrditi nove prioritete, to jest jačanje napora na povećanju sudjelovanja žena u sprječavanju i rješavanju kriznih situacija koje proizlaze iz oružanih sukoba. Potrebno je više uključivati perspektivu rodne ravnopravnosti u sve aktivnosti i

⁴⁰ Međunarodna zaštita obuhvaća azil i supsidijarnu zaštitu.

strategije. Nadalje, nužno je sve više uključivati organizacije civilnog društva u oblikovanje, provedbu i ocjenjivanje politika za žene, mir i sigurnost.

13 ZAKONI I PROPISI - INICIJATIVE PRAVOBRANITELJICE

Pravobraniteljica je tijekom izvještajnog razdoblja analizirala brojne zakone i propise, odnosno izmjene i dopune već postojećih zakona, kako bi utvrdila jesu li odredbe istih sukladne Zakonu o ravnopravnosti spolova. Shodno izvršenim analizama, uputila je svoje primjedbe, prijedloge i komentare nadležnim tijelima. Kao posebno važne ističemo: *Obiteljski zakon*, *Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji*, *Zakon o potvrđivanju konvencije vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji*, *Zakon o socijalnoj skrbi*, *Zakon o roditeljskim potporama*, *Zakon o obveznom zdravstvenom osiguranju*, *Zakon o mirovinskom osiguranju*, *Zakon o posredovanju pri zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti*, *Zakon o kaznenom postupku*, *Zakon o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece*, *Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi*, *Zakon o obrani te Protokol o postupanju u slučaju seksualnog nasilja*. Pravobraniteljica je bila članica ili je aktivno sudjelovala u različitim radnim skupinama i tijelima kao stručno tijelo za savjetovanje o pitanjima vezanim uz ravnopravnost spolova, borbu protiv diskriminacije, zaštitu od nasilja u obitelji i slično. Provela je također brojne komparativne analize različitih zakona, pravilnika, protokola i drugih propisa iz područja svoje nadležnosti, te samoinicijativno i/ili na traženje predlagatelja, ocijenila usklađenost brojnih drugih zakonskih prijedloga i propisa s odredbama Zakona o ravnopravnosti spolova.

III. DISKRIMINACIJA NA PODRUČJU PRISTUPA I NABAVE ROBA, ODNOSNO PRUŽANJA USLUGA

Najveći broj predmeta iz ovog područja i dalje se odnosi na diskriminacijsko postupanje na području zdravstvenih usluga povezanih s reproduktivnim zdravljem žena koje je zbog posebne važnosti uvršteno u zasebno poglavlje *Reproduktivno zdravlje*. Pravobraniteljica ukazuje da bi relativno malen broj pritužbi u području pristupa i nabave roba, odnosno pružanja usluga s kojima se ista susreće u svojem radu, jednako kao i nerazvijenost sudske prakse u ovom području, mogao upućivati na slabo razvijenu svijest korisnika roba i usluga - o mogućoj diskriminaciji.

IV. SURADNJA NA NACIONALNOJ I MEĐUNARODNOJ RAZINI I OSTALE AKTIVNOSTI

Pravobraniteljica je tijekom izvještajne godine sudjelovala i izlagala na 160 događanja u Republici Hrvatskoj, imala ukupno 46 međunarodnih i regionalnih susreta; posjetila i aktivnostima bila prisutna u 15 županija i 19 gradova RH na ukupno 65 događanja⁴¹ (HNK Split, partner na EU-projektu „Prema stvarnoj ravnopravnosti muškaraca i žena: usklađivanje profesionalnog i obiteljskog života“ izveo je predstavu „Što čekamo“ 30 puta u 9 gradova u 6 županija; drugi projektni partner Riječi/Prave/Predstave izveo je predstavu „Ravnopravnost - žena i muškarac“ 12 puta u 7 gradova u 7

⁴¹ Detaljan prikaz svih aktivnosti pravobraniteljice dostupan je na službenim web stranicama www.prs.hr te web stranicama EU projekata: rec.prs.hr/, www.vawa.prs.hr/.

županija); organizirala i su-organizirala 17 javnih događanja⁴² i drugih aktivnosti u i izvan Zagreba⁴³; produkcijski i osobno sudjelovala u snimanju dokumentarnog filma „Ravnopravnost“ u sklopu EU-projekta „Prema stvarnoj ravnopravnosti muškaraca i žena: usklađivanje profesionalnog i obiteljskog života“; aktivno sudjelovala na 20 sjednica odbora Hrvatskog sabora i gradskih i županijskih povjerenstava za ravnopravnost spolova; održala 6 edukacijskih radionica⁴⁴; surađivala sa 65 različitih organizacija civilnoga društva, ministarstava, agencija, županijskih povjerenstava za ravnopravnost spolova, međunarodnih organizacija sa sjedištem u RH, inicijativa političkih stranaka i saborskih zastupnika i zastupnica⁴⁵, strukovnih udruga, fakulteta, pravnih osoba i pravobraniteljskih ureda.

V. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE I PREPORUKE

Izvješće o radu neovisne i anti-diskriminacijske institucije Pravobraniteljice za 2017., čini presjek godišnjeg rada institucije i ukazuje na pojedine trendove vezano za diskriminaciju i to na temelju: spola, bračnog i obiteljskog statusa, majčinstva, spolne orijentacije i rodnog identiteta te u područjima: rada, zapošljavanja i socijalne sigurnosti, obitelji (uključujući obiteljsko nasilje), obrazovanja, političke participacije, medija i drugih područja života.

U okviru svojih nadležnosti, a temeljem Zakona o ravnopravnosti spolova (ZRS), tijekom izvještajne godine radilo se na ukupno **2.685 predmeta**. Razvrstano po spolu oštećenih osoba, Pravobraniteljica je razmatrala slučajeve koji su se **većinom odnosili na žene 66,7%**. Pritužbe se i dalje najviše odnose na diskriminaciju temeljem spola - **86,2%**. Zabilježen je blagi pad broja pritužbi glede spolne orijentacije u odnosu na prethodno razdoblje, što upućuje na to da osobe istospolne orijentacije treba nastaviti osnaživati za aktivnije korištenje dostupnih pravnih instrumenata zaštite od diskriminacije, uključujući i mogućnost obraćanja Pravobraniteljici. Istovremeno, zabilježen je blagi porast broja pritužbi glede rodnog identiteta i izražavanja, što upućuje na sve veću aktivnost ovih osoba u korištenju pravnih instrumenata zaštite od diskriminacije pri čemu im pomaže i Pravobraniteljica.

Najveći broj pritužbi se odnosi na područje rada i zapošljavanja te socijalne sigurnosti 52,4%. Pravobraniteljica je sumnju na počinjenje kaznenog djela prijavila nadležnom državnom odvjetništvu u

⁴² Organizacija 4 konferencije u okviru EU REC projekta „Prema stvarnoj ravnopravnosti muškaraca i žena: usklađivanje profesionalnog i obiteljskog života“ u Zadru (29.9.2017.), Zagrebu (2.10.2017.), Osijeku (23.10.2017.) i Rijeci (3.11.2017.), organizacija II. Konferencije regionalnih tijela za ravnopravnost Jugoistočne Europe „Izazovi prikupljanja statistike po diskriminacijskim osnovama“ (Zagreb, 30.10.2017.); organizacija kick-off konferencije u Hrvatskom saboru na kojoj je predstavljen novi EU projekt „Izgradnja učinkovitije zaštite: promjena sustava za borbu protiv nasilja prema ženama“ (21.11.2017.), su-organizacija I. međusektorske edukacije u okviru EU projekta „Izgradnja učinkovitije zaštite: promjena sustava za borbu protiv nasilja prema ženama“ (Zagreb, 23.11.2017.), organizacija završne konferencije EU REC projekta „Prema stvarnoj ravnopravnosti muškaraca i žena: usklađivanje profesionalnog i obiteljskog života“ u Hrvatskom saboru (19.12.2017.) i su-organizacija s Agencijom za ravnopravnost spolova BiH sastanka regionalnog koordinacijskog odbora mreže Balkanske regije (12.5.2017.)

⁴³ U okviru EU projekta „Izgradnja učinkovitije zaštite: promjena sustava za borbu protiv nasilja prema ženama“ organizirala posjetu prekršajnim i kaznenim sudovima u 8 gradova (7 različitih županija) RH.

⁴⁴ (1) Jednodnevna edukacija za koordinatorice za anti-diskriminaciju u organizaciji Ministarstva regionalnoga razvoja i EU fondova (18.12.2017.); (2) V. riječki interdisciplinarni kongres - RIK (2.11.2017.); (3) radionica na Hrvatskom vojnom učilištu "Dr. Franjo Tuđman" (15.5.2017.) sukladno Memorandumu o suradnji između institucije PRS i Ministarstva obrane RH potpisanog 6. srpnja 2017.; (4) Edukacija predstavnika/ca Gruzije, Armenije, Azarbadžana, Moldavije, Bjelorusije i Ukrajine o nasilju prema ženama i aktivnostima institucije Pravobraniteljice u suzbijanju diskriminacije (Gruzija 6.-7.4.2017.), (5) Predavanje o ovlastima, nadležnosti i aktivnostima institucije Pravobraniteljice studentima/cama na Pravnom fakultetu u sklopu predmeta Europsko antidiskriminacijsko pravo (28.3.2017.). (6) radionica o seksualnom uznemiravanju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu u organizaciji Studentskog zbora i Vijeća studenata FFZG-a preko Radne grupe protiv uznemiravanja te uz potporu studentske pravobraniteljice (1.2.2017.).

⁴⁵ Obilježavanje Svjetskog dana romskog jezika u organizaciji HAZU, saborskog zastupnika Veljka Kajtazija i Saveza Roma u RH „Kali Sara“ (3.11.2017.); izlaganje o nasilju u obitelji na Forumu žena SDP-a (25.9.2017.); sudjelovanje na I. međunarodnoj konferenciji pod nazivom „Žena osnažuje ženu“ koju su pod pokroviteljstvom predsjednika Hrvatskoga sabora organizirale saborska zastupnica za albansku, bošnjačku, crnogorsku, makedonsku i slovensku manjinu Ermina Lekaj Prljaskaj i predsjednica Vijeća bošnjačke nacionalne manjine Zagrebačke županije Sanela Kantarević (5.4.2017.).

1 slučaju i u 1 slučaju za prekršajno djelo. **Izmjenu zakonskih propisa** zatražili smo u slučajevima u kojima smo utvrdili da odredbe nisu sukladne ZRS-u. Koristeći ovlasti Zakona o suzbijanju diskriminacije, bili smo **umješači u 2** sudska postupka i 2 slučaja **mirenja**.

Pravobraniteljica je provela: **1 neovisno istraživanje**⁴⁶ s ciljem ukazivanja Hrvatskom saboru i široj javnosti na pojave diskriminacije temeljem spola na tržištu rada i u obitelji; izradila je: **9 analiza**⁴⁷ radi praćenja provedbe Zakona o ravnopravnosti spolova i drugih propisa koji se tiču ravnopravnosti spolova po različitim područjima života i rada; objavila je **3 publikacije** (2 iz područja rada i radnih uvjeta i 1 iz područja socijalne sigurnosti). Produkcijски i osobno sudjelovala u snimanju **1 dokumentarnog filma** „Ravnopravnost“.⁴⁸ Provedena su **2 nova memoranduma o suradnji**: s Ministarstvom obrane i Ministarstvo za demografiju, obitelj mlade i socijalnu politiku⁴⁹; osnovala je samostalno „Promatračko tijelo za sveobuhvatno nadgledanje, prikupljane podataka, analizu slučajeva ubojstva žena i izvještavanje - **Femicide Watch**“; sudjelovala je na 160 događanja u Republici Hrvatskoj; imala ukupno 46 međunarodnih i regionalnih susreta; posjetila i aktivnostima bila prisutna u 15 županija i 19 gradova RH na ukupno 65 događanja; organizirala i su-organizirala 17 javnih događanja; aktivno sudjelovala na 20 sjednica odbora Hrvatskog sabora i gradskih i županijskih povjerenstava za ravnopravnost spolova; održala 6 edukacijskih radionica, surađivala sa 65 različitih organizacija civilnoga društva, ministarstava, agencija, županijskih povjerenstava za ravnopravnost spolova, međunarodnih organizacija sa sjedištem u RH, inicijativa političkih stranaka i saborskih zastupnika i zastupnica, strukovnih udruga, fakulteta, pravnih osoba i drugih pravobraniteljskih ureda.

Ukupno je uputila 302 pisane preporuke, 229 upozorenja i 214 prijedloga. Pravobraniteljica je utvrdila da je porastao postotak slučajeva u kojima se **u potpunosti uvažavaju njezina upozorenja/preporuke/prijedlozi**, a koje je uputila, postupajući po pritužbama kod kojih je utvrdila diskriminaciju u području ravnopravnosti spolova, tijelima državne uprave, jedinicama lokalne područne (regionalne) samouprave i drugim tijelima s javnim ovlastima te drugim pravnim i fizičkim osobama - 90,9% (u odnosu na 84,4% u 2016.).

Godina 2017., za instituciju bila je izrazito plodonosna jer su se provodila **2 EU-projekta**: „*Usklađivanje obiteljskog i poslovnog života*“ i projekt „*Izgradnja učinkovitije zaštite: promjena sustava za borbu protiv nasilja prema ženama*“. Ponosni smo na činjenicu da smo u posljednje četiri godine dobili 3 EU-projekta koja zajedno vrijede **1.122.457 EUR**-a i smatramo da je tako nešto, uz sve ostale aktivnosti koje provodimo, a koje su vidljive iz ovog Izvješća, velik uspjeh za instituciju od svega **12** zaposlenih osoba.

⁴⁶ „**Uloga i važnost politika usklađivanja obiteljskih obveza i plaćenog rada**“, provedeno je u sklopu redovnih aktivnosti EU projekta JUST/2014/RGEN/AG/GEND/7796 „*Prema stvarnoj ravnopravnosti muškaraca i žena: usklađivanje profesionalnog i obiteljskog života /In Pursuit of Full Equality between Men and Women: Reconciliation of Private and Family Life*“, kojeg je Pravobraniteljica nositeljica.

⁴⁷ Analize (9) se odnose na praćenje provedbe ZRS na slijedećim područjima života i rada: 3 - tržište rada i radni uvjeti, 3 - javno informiranje i mediji; 1 - političke stranke i 2 - provedba javnih politika (strategija/protokola) vezanih uz ravnopravnost spolova.

⁴⁸ Tijekom završne istraživačko-analitička faze EU-projekta JUST/2014/RGEN/AG/GEND/7796 „*Prema stvarnoj ravnopravnosti muškaraca i žena: usklađivanje profesionalnog i obiteljskog života /In Pursuit of Full Equality between Men and Women: Reconciliation of Private and Family Life*“ Pravobraniteljica je objavila rezultate istraživanja i provedenih aktivnosti u **2 publikacije**: „Utjecaj rodne podjele obiteljskih obveza i kućanskih poslova na profesionalni život zaposlenih žena“ i „Posao ili obitelj? Uloga i važnost politika usklađivanja obiteljskih obaveza i plaćenog rada“; za potrebe predstavljanja novog EU projekta JUST/2016/RGEN/AG/VAWA/9940, objavila je **1 publikaciju**: „Izgradnja učinkovitije zaštite: promjena sustava za borbu protiv nasilja nad ženama“; **1 dokumentarni film** „**Ravnopravnost**“.

⁴⁹ Postojeći memorandumi: Policijska akademija (2012.), Pravni fakultet – Pravna klinika Sveučilišta u Zagrebu (2013.).

Kao što sam na početku spomenula, statistika nam ukazuje da smo niz godina suočeni s **najvećim brojem pritužbi žena** na diskriminatorno postupanje u svim segmentima društva, što čini konstantu od oko **2/3** svih pritužbi. Zbog navedenog, rukovodimo se najčešće rješavanjem problema i prepreka s kojima su suočene žene danas u društvu, i zapravo predstavljaju društvenu skupinu koja je suočena s diskriminacijom temeljem spola, majčinstva i obiteljskog statusa u društvenoj, javnoj i privatnoj sferi.

Od razdoblja recesije, **najveći broj pritužbi** odnosi se na **područje rada, zapošljavanja i socijalne sigurnosti – što čini udio od 52%** (povećanje za 10 postotnih bodova u odnosu na 2016.). Prituživale su se najčešće žene, što ne čudi jer žene čine: većinu nezaposlenih 57% (i dalje se u manjoj mjeri zapošljavaju u odnosu na muškarce svih dobnih skupina i svih razina obrazovanja), većinu u potplaćenim sektorima, većinu kao žrtve spolnog uznemiravanja na radnom mjestu, podzastupljene na visokim pozicijama poslovnog odlučivanja te nailaze na „stakleni strop“ (15% u uprava i 20% u nadzornim odborima d.d.), nemaju jednake mogućnosti za napredovanje (i dalje ne postoje odgovarajuće mjere koje bi na učinkovit način poticale participaciju žena na pozicijama ekonomskog odlučivanja) i imaju niže plaće – **jaz u plaćama oko 11,3%**.⁵⁰ Na području rada i zapošljavanja, **životna dob i majčinstvo** sve se više pokazuje kao prepreka prilikom zapošljavanja i napredovanja žena (istek ugovora o radu na određeno vrijeme poslodavci vrlo često koriste kao izgovor kako ne bi morali zadržati u radnom odnosu radnice koje koriste roditeljska prava). Po prvi puta se **najveći postotak nezaposlenih žena nalazi u dobnj skupini od 50 do 54 godina (12,6%), a potom žene od 25 do 29 godine (12,3%)**. **Jaz u mirovinama** izravno je povezan s postojećim jazom u plaćama te se na taj način nepovoljniji položaj žena i povišen rizik od njihovog siromaštva nastavlja i nakon izlaska s tržišta rada. Tijekom 2017., vidljivi su pozitivni pomaci vezano za zapošljavanje žena na **određeno vrijeme** jednako kao i muškarci, te je smanjen nerazmjer među udjelima muškaraca i žena zaposlenih temeljem **ugovora o radu s nepotpunim** radnim vremenom s prošlogodišnje razlike u iznosu od 2.8 postotnih poena na 1.9 postotnih poena.

Kao i u prethodnim izvještajnim razdobljima, a prema procjeni Pravobraniteljice na temelju iskustva rada na pritužbama građana/ki, briga o egzistenciji, odnosno gubitku posla u slučaju prijave, strah od društvene i poslovne stigme, nepovjerenje u rad institucija, dugotrajnost sudskog postupka (postupak se ne pokreće po službenoj dužnosti, već po prijedlogu žrtve) te nelagoda žrtve da svjedoči o načinu i prigodama spolnog uznemiravanja, predstavljaju **razloge neprijavlivanja uznemiravanja i spolnog uznemiravanja**, odnosno odustanka od postupanja nakon podnošenja prijave.

U rješavanju pojedinačnih slučajeva diskriminatorne prakse na tržištu rada od strane poslodavaca, uspostavili smo **dobru suradnju s inspekcijom rada** i drugim inspekcijama, koje pokazuju žurnost u takvim postupcima.

Tijekom 2017. nastavljen je **nepovoljan demografski proces** koji traje posljednjih nekoliko desetljeća (rođeno najmanje djece u posljednjih 100 godina). Pravobraniteljica ukazuje da zbog dugoročno niskog fertiliteta⁵¹ i sve više iseljavanja stanovništva u reproduktivnoj dobi⁵², stanovništvo Hrvatske se smanjuje i proces depopulacije je zahvatio mnoge regionalne i lokalne prostorne jedinice. Ukazali smo na nekoliko trendova koji odražavaju nejednakost žena na tržištu rada, a istovremeno doprinose nepovoljnom demografskom kontekstu te smo predložili preporuke kojima ukazujemo na **potrebu:**

⁵⁰ Prema Eurostatovim podacima 2012.-2014., jaz u plaćama u **javnim sektorima** narastao je s 9,3% na 16,4%. S druge strane, u istom je razdoblju u **privatnom sektoru** jaz narastao s 3,7% na 11,2%.

⁵¹ Prema *Statističkom ljetopisu Republike Hrvatske 2017.*, stopa fertiliteta u 2016. je iznosila – 1.43, u 2015. – 1.41, u 2013. i 2014. – 1.46, u 2012. – 1.52.

⁵² Prema službenim podacima objavljenim u *Statističkom ljetopisu Republike Hrvatske 2017.*, iz Hrvatske je 2016. - odseljeno 36.436 osoba, odnosno za 7.185 ili 24,56% više osoba nego u 2015.

uvođenja mjera kojima će se potaknuti očevi da maksimalno koriste mogućnost korištenja roditeljskog/rodiljnog dopusta, što će olakšati ponovno uključivanje žena koje su rodile na tržište rada; ulaganja dodatnih napora i sredstava za širenje institucionalne mreže podrške i javnih servisa roditeljima oko brige/njege djece i starijih osoba.

Iako je zamijećen blagi porast korištenja roditeljskog dopusta od strane muških korisnika s 4,42% na 4,47%, ponovno se potvrdilo da je Hrvatska među članicama Europske unije zemlja u kojoj muškarci (očevi) najmanje koriste rodiljne i roditeljske potpore. Pravobraniteljica zaključuje da se još uvijek nedovoljno provode mjere koje omogućavaju usklađivanje privatnih i profesionalnih obveza, odnosno usklađenje obiteljskog i poslovnog života.

U području **obiteljskih odnosa i roditeljske skrbi**, pritužuje se oko 61% očeva na nezadovoljstvo odlukom o roditeljskoj skrbi nadležnih tijela – centara za socijalnu skrb i sudova, dok majke ukazuju na nesenzibiliziranost stručnih osoba vezano uz obiteljsko nasilje kojem su bile prethodno izložene u obiteljskoj/partnerskoj zajednici.

Valja istaknuti ohrabrujuću okolnost, dobru suradnju s policijom te kooperativnost centara za socijalnu skrb, koji gotovo redovito uvažavaju preporuke Pravobraniteljice i unaprjeđuju svoj rad. Obzirom na provođenje niza ispitnih postupaka od naše strane, konstatiramo da je uspostavljena iznimno dobra suradnja s Ministarstvom unutarnjih poslova i Ravnateljstvom policije te resornim Ministarstvom demografije, obitelji, mladih i socijalne politike (MDOMSP) vezano za rješavanje pritužbi obiteljskog nasilja i roditeljske skrbi. Međutim, i dalje ima prostora i potrebe za edukacijom stručnih osoba – što se 2 puta godišnje provodi s policijom, a ove godine smo sklopili sporazum s MDOMSP vezano za edukaciju zaposlenih u centrima za socijalnu skrb, što držimo neophodnim iskorakom i potvrdom naših dugogodišnjih preporuka.

Vezano za slučajeve **obiteljskog nasilja**, žene su i dalje, u velikoj većini, žrtve nasilja u obitelji. I dalje se pritužbe građanki odnosi na: neprepoznavanje pojedinih oblika obiteljskog nasilja, na dvostruko privođenje, kršenje zaštitnih mjera, nerazumijevanje dinamike obiteljskog nasilja od strane nadležnih institucija (policije i centara za socijalnu skrb) i sl. Zamijećen je i sve veći broj žena žrtava nasilja koje odustaju od svjedočenja protiv svojih nasilnih supruga ili partnera već nakon prve prijave ili čak i za vrijeme trajanja sudskog postupka. Stoga, trend smanjenja broja prijavljenih osoba ne daje kompletnu sliku opsega ovog problema, jer se zapravo povećava broj neprijavljenih slučajeva, odnosno žrtava koje trpe nasilje, dok istovremeno rastu slučajevi kaznene prirode nasilja prema ženama i u obitelji, uključujući i najteža kaznena djela na štetu bliskih osoba, najčešće žena, kao što su ubojstva, prijetnje, teške i osobito teške tjelesne ozljede i slično. Uz blagu penalnu politiku (samo 7% bezuvjetnih kazni zatvora), razlog ovakvom trendu zapravo je nepovjerenje žrtava u rad institucija, prvenstveno pravosuđa te slaba i nekoordinirana podrška žrtvama kao i izostanak bilo kakvih sustavnih i ozbiljnih preventivnih, odnosno rehabilitativnih aktivnosti usmjerenih na počinitelje nasilja.

Dok bilježimo kontinuirani **pad za 3% prekršajnih djela** nasilja u obitelji, gledano u postocima po spolnoj strukturi počinitelja nasilja, ukupno je 77% muškaraca i 23% žena počinitelja/ica, što je identičan postotak onom iz 2015.-2016. Od ukupnog broja počinitelja kaznenih djela nasilja među bliskim osobama, muškaraca je 92%, a žena 8%. Analize slučajeva nasilja u obitelji pokazuju sve veći **trend brutalizacije** sa smrtnim ishodom, **ubijeno 15 žena** od njima bliskih muškaraca. Zabrinjavajući trend da sudovi od ukupnog broja zaštitnih mjera koje policija predlaže usvajaju samo njih 17%.

Uz obiteljsko nasilje, **žrtve partnerskog nasilja** još uvijek nemaju odgovarajuću pravnu zaštitu, stoga se trebaju žurno potražiti bolja zakonodavna rješenja i uskladiti s Istanbulskom konvencijom.

Vezano za prava **spolnih i rodnih manjina**, *Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola* nastavio se uspješno provoditi u praksi. I prošle godine smo poduzimali korake kako bi potaknuli pravosudna tijela da sankcioniraju **homofobni govor mržnje** temeljem spolne orijentacije kao i poticanje na nasilje motivirano mržnjom prema homoseksualnim osoba. Preporukama predlažemo da se djela motivirana mržnjom temeljenoj na predrasudi prema građanima/kama istospolne orijentacije progone u okviru kaznenog postupka a ne kao prekršaj te unaprijediti sustav prikupljanja i obrade podataka vezanih uz sudske sporove, kao i sustav edukacije stručnih osoba koje postupaju u navedenim slučajevima.

Postupajući po pritužbama građana/nki da su diskriminirani temeljem **rodnog identiteta**, uspostavili smo suradnju s Ministarstvom zdravstva te smo ukazivali na mogućnosti poduzimanja daljnjih mjera u cilju dostupnosti zdravstvenih i medicinskih usluga temeljem kojih bi rodno-disforične osobe ostvarile život u drugom rodnom identitetu. Također, postupalo se u rješavanju slučajeva rodno-disforičnih osoba vezanih uz ponovna izdavanja svjedodžbi, diploma, zdravstvenih iskaznica nakon promjene spola, neuređenog terapijskog sustava i dr.

U javnom djelovanju Pravobraniteljice, kao i postupanju po pritužbama građana/ki, posebna pažnja se vodila u rješavanju problema posebno osjetljivih društvenih skupina koje ulaze u rizike **višestruke diskriminacije** – žene u ruralnim područjima, žene s invaliditetom, pripadnice nacionalnih manjina, žrtve seksualnog nasilja u Domovinskom ratu, oštećenice kaznenim djelom prostitucije i žrtve trgovanja ljudima, posebice ženama i djecom.

U području **obrazovanja**, postupalo se u više slučajeva koji se odnose na pitanja ravnopravnosti spolova u školskim udžbenicima i drugim nastavnim materijalima. Zabilježeni su pozitivni pomaci u pogledu unaprjeđivanja integracije građanskog odgoja i obrazovanja u osnovne i srednje škole i uvođenja sadržaja vezanih za pitanja ravnopravnosti spolova kroz tu međupredmetnu temu. S druge strane i dalje se javljaju primjeri rodnih stereotipa u odgojno-obrazovnim materijalima, slijedom čega je Pravobraniteljica uputila trima najvećim izdavačima školskih udžbenika u Hrvatskoj⁵³ dopis vezano za poštivanje načela ravnopravnosti spolova u novoj generaciji udžbenika za osnovne i srednje škole,

Temeljem niza godina praćenja **područja medija**, ne može se reći da je došlo do pozitivnog pomaka u načinu na koji mediji prikazuju uglavnom žene, od prikazivanja žena kao objekta i isticanja njezinog izgleda i fizičkih atributa. No, zamijećen je broj kritičkog promišljanja građana/ki, koji sve više prijavljuju i ukazuju našoj instituciji na takve neprimjerene sadržaje, **seksizme i seksističke izjave**. Postupanjem po pritužbama građana/ki na medijske sadržaje, uočeni su trendovi na koje godinama upozoravamo - senzacionalizam u izvještavanju o nasilju nad ženama i obiteljskom nasilju, korištenje spolnih stereotipa, omalovažavanje temeljem spola u izjavama javnih osoba te spolni stereotipi i seksizam u reklamnim kampanjama. Pravobraniteljica je objavila **16 javnih priopćenja** kojima je reagirala na aktualna događanja.

U 2017., od 704 pregledanih članaka objavljenih u razdoblju lokalnih izbora (6.-19.5.2017.) na 9 Internet portala⁵⁴, svega 1,7% je imalo veze s ravnopravnošću spolova i to isključivo vezano uz temu poštivanja kvota na kandidacijskim listama. Nažalost, kandidati/tkinje nisu prepoznali specifične probleme s kojima se suočavaju žene u lokalnim sredinama, pogotovo žene u ruralnim područjima, žene žrtve nasilja u obitelji ili pripadnice nacionalnih i etničkih manjina.

⁵³ Alfa d.d., Profil Klett d.o.o i Školska knjiga d.d.

⁵⁴ dnevnik.hr; tportal.hr; vecernji.hr; net.hr; 24sata.hr; novilist.hr; nacional.hr, NITV i epodravina.hr

U analizi medija Pravobraniteljice na uzorku 3.038 članaka, najzastupljenija tema već drugu godinu za redom je nasilje prema ženama i nasilje u obitelji (38%).

Promicanje načela ravnopravnosti spolova u području **političke participacije**, i dalje ostaje veliki izazov za sudjelovanje žena u tijelima političke moći. Uoči lokalnih izbora, svim aktivnim političkim strankama uputili smo preporuku da ispune obvezu iz čl.15. ZRS-a prema kojem su dužni poštivati načelo ravnopravnosti spolova i na kandidacijske liste uključiti najmanje 40% pripadnika/ca jednog spola. Ukupno gledajući, na lokalnim izborima 2017., žene nisu bile osjetno podzastupljen spol prilikom kandidature - od ukupno 47.601 kandidiranih, 41,7% činile su žene. To je izravna posljedica nastupanja obveze poštivanja načela ravnopravnosti spolova u smislu spolne kvote od najmanje 40% zastupljenosti jednog spola na kandidacijskim listama. **Kvota nije poštivana na 14% kandidacijskih lista.** Unatoč relativno dobroj kvantitativnoj zastupljenosti na kandidacijskim listama, drugi vidovi neravnopravnosti ostali su prisutni. Žene su bile najzastupljenije na nižim pozicijama na listama, **samo 15% žena među nositeljicama lista.** Posljedica takvog rasporeda na listama za lokalne izbore 2017., je da je udio žena u svim predstavničkim i izvršnim tijelima jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave **24,4%** (povećanje njihove zastupljenosti od 6,7% u odnosu na rezultate prošlih lokalnih izbora). Nažalost, par-nepar sustav na kandidacijskim listama, koji je Pravobraniteljica predložila političkim strankama uoči izbora, u pravilu se nije primjenjivao. Lokalni izbori 2017., bili su prvi izbori na kojima nisu postojale nikakve zapreke za primjenu prekršajnih sankcija (novčane kazne) za nepoštivanje spolne kvote. DORH je Pravobraniteljicu obavijestio da je u tijeku dostava i obrada statističkih podataka o radu državnih odvjetništava te izrada Izvješća DORH-a za 2017., nakon čega će dostaviti tražene podatke.

Diskriminacija žena u **sportu** je prisutna i aktualna, reagirali smo upozorenjima prema sportskim savezima ili javnim priopćenjima. Zaprmljene pritužbe potvrdile su podređen položaj koji žene imaju u području sporta. Osjetna podzastupljenost žena, posebno na najvišim hijerarhijskim pozicijama, uzrokovana je dubljim strukturalnim vidovima diskriminacije, prije svega stereotipnim rodnim ulogama. Rodni stereotipi o sportašima i sportašicama rašireni su u medijima, a prikazi sportašica često imaju naglasak na ženstvenosti i seksualnoj privlačnosti, što pridonosi marginalizaciji njihovih sportskih postignuća. Potrebno je kontinuirano raditi na suzbijanju stereotipa o sportu kao primarno „muškom“ području, osnaživati i poticati žene na veće uključivanje u sportske aktivnosti te raditi na promjeni percepcije o ulozi žene u sportu.

Pravobraniteljica je nastavila raditi na unaprjeđivanju reproduktivnog zdravlja i prava žena. Slijedom pritužbi, Pravobraniteljica se obraćala zdravstvenim ustanovama koje su, u pravilu afirmativno reagirale na preporuke Pravobraniteljice i poduzimale mjere u cilju poštivanja svih stručnih standarda i etičkih načela prema kojima moraju postupati. Pravobraniteljica preporučuje dosljedno provoditi mjere kojima će se jamčiti sveobuhvatan spolni odgoj, osigurati ženama pristup planiranju obitelji i cjelokupnom rasponu usluga povezanih sa spolnim i reproduktivnim zdravljem, uključujući suvremene metode kontracepcije te siguran i zakonit prekid trudnoće. Na to ukazuju odluke Europskog Parlamenta i Vijeća Europe.

Najveći broj predmeta iz područja **pristupa robama i uslugama** i dalje se odnosi na diskriminacijsko postupanje na području zdravstvenih usluga povezanih s reproduktivnim zdravljem žena. Pravobraniteljica ukazuje da relativno malen broj pritužbi s kojima se susreće u svojem radu, jednako kao i nerazvijenost sudske prakse u ovom području, mogao upućivati na slabo razvijenu svijest korisnika roba i usluga - o mogućoj diskriminaciji.

Ističemo da je postignut **veliki napredak** vezano za uvažavanje upozorenja/preporuka institucije PRS od strane onih kojima su upućena. Zadnji pokazatelji govore da je u odnosu na 2011., kada je tek oko 35% tijela državne uprave, jedinica lokalne područne i regionalne samouprave i drugih tijela s javnim ovlastima te pravnih i fizičkih osoba uvažavalo i postupilo u potpunosti po upozorenjima i preporukama, taj postotak značajno povećan na **91%**.

Temeljem postupanja po pritužbama građana/ki, kao i provedenih istraživanja i analiza, u predmetnom Izvješću o radu za 2017., dajemo ukupno **75 opisa slučaja i 123 preporuke**, razvrstanih po područjima rada na koja se odnose, uvjereni da će ih Vlada RH i Hrvatski sabor razmotriti i primijeniti u tekućoj godini, a sve u zajedničkom cilju poboljšanja ostvarenja ustavnog načela ravnopravnosti muškaraca i žena.

VI. FINACIJSKO POSLOVANJE

Sredstva za rad Pravobraniteljice bila su osigurana Državnim proračunom Republike Hrvatske i sredstvima Europske komisije odobrenim za provedbu 2 EU-projekta temeljem kojih je (2017.) ukupno rashodovala 4.723.254,72 KN.

Razvrstano po aktivnostima i izvorima financiranja izvršenje se odnosilo na:

- (1) Fond 11 A735000 – u Državnom proračunu od planiranih 2.889.656,00 KN izvršenje je 2.665.601,64 KN ili 92,25%.
- (2) Fond 51 A735000 i fond 559 A735000 – izvršenje je 1.682.463,11 KN, a odnosilo se na EU-projekt JUST/2014/RGEN/AG/GEND/7796, provodi se 01.01.2016.-01.01.2018.
- (3) Fond 51 A735004 - izvršenje je 375.189,97 KN, odnosilo se na EU-projekt JUST/2016/RGEN/AG/VAWA/9940, provodi se od lipnja 2017. do studenog 2019.

U Zagrebu, ožujak 2018.

**PRAVOBRANITELJICA ZA
RAVNOPRAVNOST SPOLOVA**

Višnja Ljubičić, dipl. iur.

